

דוח מדעי מסכם

ביטחון תזונתי בישראל: מיפוי אחריות ופערים בביצוע

ד"ר אורלי טמיר

ד"ר מורן בלייכפלד-מגנאזי

מורן אקוס-כרמל

ד"ר שרה פרומיסלב

המחקר מומן על-ידי קרן המחקרים של המוסד לביטוח הלאומי (מענק מחקר מס': 19188) ועל-ידי המרכז הישראלי לחקר וקידום מדיניות בסוכרת שבמרכז הרפואי שיבא

נובמבר 2023

ביטחון תזונתי בישראל: מיפוי אחריות ופערים בביצוע

ד"ר אורלי טמיר^{1,2}, ד"ר מורן בלייכפלד-מגנאזי³, ד"ר שרה פרומיסלוב¹, מורן אקוס כרמל⁴.
יועצים: פרופ' אליוט בארי⁵, פרופ' אהרון טרואן⁴

¹המרכז הישראלי לחקר וקידום מדיניות בסוכרת, המרכז הרפואי שיבא; ²אוניברסיטת אריאל בשומרון, בית הספר למדעי הבריאות; ³אגף התזונה, משרד הבריאות; ⁴ביוכימיה ומדעי המזון, הפקולטה לחקלאות, מזון וסביבה ע"ש רוברט ה. סמית, האוניברסיטה העברית בירושלים; ⁵בית הספר לבריאות הציבור, האוניברסיטה העברית בירושלים

המחקר מומן על-ידי קרן המחקרים של המוסד לביטוח הלאומי (מענק מספר 19188) ועל-ידי המרכז הישראלי לחקר וקידום מדיניות בסוכרת שבמרכז הרפואי שיבא.

תקציר

רקע: בטחון תזונתי הוא אחד מעמודי התווך של הבטחון הסוציאלי, ומשמעותו הבטחת נגישות לכלל האוכלוסייה למגוון המזונות הבריאים העומדים בבסיס ההמלצות התזונתיות הלאומיות. להעדר בטחון תזונתי יש השלכות מרחיקות לכת על בריאות האוכלוסייה. בישראל קיימים גופים שונים ויוזמות מגוונות להבטחת ביטחון תזונתי לאוכלוסייה במדינה. גופים ויוזמות אלה פועלים באופן שונה בימי שגרה ובעתות חירום, ללא הכוונת-על סדורה וללא מעקב והערכה ברמה הלאומית. זאת, כאשר מספר האנשים הנמצאים באי-בטחון תזונתי בשנת 2021 נאמד ב-1.6 מיליון אנשים בישראל.

מטרה: בחינה וניתוח של מצב הטיפול הנוכחי בנושא ביטחון תזונתי בישראל וגיבוש המלצות שיהוו תשתית לפיתוח מודל לאומי להבטחת בטחון תזונתי בתקופות שגרה וחירום.
שיטות: מחקר תיאורי שהתבסס על איסוף מידע ונתונים מפרסומים, התייעצות עם מומחים, קיום ראיונות וסיורי שטח. סקירה מעמיקה בנושא ההתמודדות בישראל ובמדינות נבחרות בעולם עם אי-בטחון תזונתי בוצעה ממגוון רחב של מקורות בהם ספרות מקצועית ומדעית, דוחות, ניירות עמדה, פרסומים ממשלתיים והשתתפות בכנסים. על סמך הסקירה ובהתייעצות עם מומחים גובשו שאלונים והתקיימו ראיונות אישיים עם הטווח הרחב של נציגי גופים וארגונים הנוגעים בנושא ואוכלוסיית היעד להבטחת ביטחון תזונתי. עיבוד מידע בוצע בגישה איכותנית. עיקרי הממצאים נדונו עם בעלי העניין.

ממצאים עיקריים: בדומה לישראל, כל חמש המדינות שנסקרו מסתמכות על תוכניות סיוע של המגזר השלישי והחברה האזרחית; בנוסף, בכל המדינות, מלבד הולנד, יש תמיכה ממשלתית כלשהי ייעודית לאנשים באי-בטחון תזונתי ו/או תוכניות הזנה בבתי ספר, במימון ממשלתי מלא או חלקי. מהראיונות עלה כי מרבית המראיינים רואים במדינה הגורם האחראי לביטחון התזונתי של אזרחיה, וזאת בזמן שהמגזר השלישי נותן את עיקר המענה בשגרה ובחירום. עוד עלה החוסר בגורם מתכלל וגוף ייעודי הפועל בזמן שגרה, חירום ובמעבר חזרה לשגרה.

פערים נוספים נמצאו לגבי: קריטריונים אחידים, איתור זכאים ושיתוף מידע ונתונים. כמו כן, דווחו ארבעה חסמים עיקריים לבקשת סיוע, בראשם תחושת הבושה של הנזקקים לסיוע. מהראיונות עלה הצורך במענה רחב הכולל טיפול בשורש הבעיה ברמה הפרטית והלאומית, כגון: מתן כלים להגדלת ההכנסות והקטנת ההוצאות של האדם לצד טיפול ביוקר המחיה. באשר לסוג הסיוע, מרבית המרואיינים ציינו כי סיוע בכרטיס נטען הוא הסיוע הראוי, אולם השונות בין קבוצות האוכלוסייה ובתוך הקבוצות יוצרת תפיסות והעדפות שונות. רוב בעלי העניין עודדו סיוע במזון בריא, בעוד שאוכלוסיית היעד שיקפה תפיסות שונות ביחס למזון בריא ומקומו בחוויית ההישרדות היומיומית.

מסקנות

בעוד שקיימת הסכמה רחבה לגבי אחריות העל של המדינה לנושא, הטיפול בביטחון תזונתי בישראל נמצא בידיים רבות ללא ניהול, בקרה, הערכה, תכלול וביטוי של אחריות המדינה, שהם מרכיבים הנחוצים להבטחת מתן מענה מיטבי בשגרה, חירום ובשיקום.

המלצות

יש למנות גוף אחד קבוע, מוביל ומתכלל, בעל סמכויות, שיהיה אמון על הטיפול באי-בטחון תזונתי בשגרה ובחירום. עיגון הפעילות להבטחת בטחון תזונתי במדיניות מחייבת ומתוך כך ביצוע איתור אקטיבי של אנשים הנמצאים באי-בטחון תזונתי כחלק מהיות ישראל מדינה סוציאלית. בנוסף יש ליצור הבחנה ברורה בין אוכלוסיות וצרכים שונים בשגרה ובחירום, בין מצב כרוני לבין מצב אקוטי.

מילות מפתח: ביטחון תזונתי, חירום, מגזר שלישי, אחריות המדינה, סיוע במזון

1. מבוא

קיימת הסכמה בספרות כי תזונה בריאה, מגוונת ומאוזנת מהווה עוגן חשוב לבריאות האדם. עליה להיות מותאמת גיל, מין ומצב בריאותי, והיא חשובה לאורך כל מעגל החיים. חשיבות זו ניכרת בהתמודדות ומניעת תחלואה כרונית, אקוטית וזיהומית ואף דחיית תמותה¹. בהתאם לכך, ההגדרה הרווחת לביטחון תזונתי היא "מצב בו לכל אדם, בכל זמן, יש גישה פיזית, חברתית, וכלכלית למזון בריא ובטוח לפי צרכיו והעדפותיו התזונתיים ובכמות מספקת לחיים פעילים ובריאים"². למרות החשיבות הרבה, על-פי סקר הביטחון התזונתי האחרון שפרסם המוסד לביטוח לאומי, בשנת 2021 אומדן המשפחות בישראל שחיו באי-ביטחון תזונתי עמד על 16.2%, מהן כמחצית באי-ביטחון תזונתי ניכר (8.2%)³. לגבי אותה השנה, פורסמו על ידי ארגון לתת נתונים המדגימים אומדן אף גבוה יותר, לפיו 633,000 משפחות המהוות 21.8% מהאוכלוסייה חיו באי-ביטחון תזונתי, מהם 10.8% באי-ביטחון תזונתי חמור⁴.

2. רקע מדעי

לאי-ביטחון תזונתי יש מחיר בריאותי, בהיבט הפיזי ונפשי⁵. בקרב אנשים הסובלים מאי-ביטחון תזונתי ישנו שיעור גבוה יותר של אנשים שיש להם בעיית בריאות בהשוואה למי שחי בביטחון תזונתי^{5,6}. בקרב מקבלי חבילות מזון נמצאה שכיחות גבוהה יותר של תחלואה כרונית מאשר באוכלוסייה הכללית⁷ ואף נמצא כי 74.1% מנתמכי הסיוע במזון סובלים ממחלה כרונית אחת לפחות⁴. עייפות, תשישות, מחלות לב וכלי דם, יתר לחץ דם, אוסטיאופורוזיס, אנמיה והשמנת יתר נמצאים בקשר ישיר עם אי-ביטחון תזונתי. יש להדגיש כי בכל מעגל החיים ישנה השפעה שלילית לאי-ביטחון תזונתי, למשל לנשים הרות החיות באי-ביטחון תזונתי יש נטייה מוגברת ללדת בטרם עת ואף חסך תזונתי בזמן ההיריון, בגיל הינקות ובילדות עשוי לפגוע בהתפתחות הילד ולגרום לעיכוב התפתחותי⁶. בהקשר זה, נמצא כי בקרב מקבלי הסיוע, 51.8% מהנתמכים שבביתם יש תינוקות, העידו שבשל מצבם הכלכלי הם נאלצו לוותר על תחליפי חלב או לתת להם פחות מהכמות המומלצת. בהיבט הנפשי, הסובלים ממגבלות נפשיות בישראל הנמצאים באי-ביטחון תזונתי הוא פי 4.9 בהשוואה לכלל האוכלוסייה. למרות תחלואה שכיחה יותר בהשוואה לכלל האוכלוסייה, כשני שלישי (68%) מנתמכי הסיוע במזון ויתרו על טיפול רפואי כי לא היה להם איך להגיע אליו, ואחוז דומה (67.5%) מהנתמכים ויתרו על רכישת תרופות או טיפול רפואי נחוץ כי לא יכלו לשלם עבורם⁴.

טיפול בנושא אי-ביטחון תזונתי ותזונה בריאה בישראל מבוזר בין גופים שונים: משרדי ממשלה, רשויות מקומיות ועמותות. עיקר משרדי הממשלה העוסקים בדבר הם: משרד הרווחה, החינוך, האוצר, החקלאות, הפנים, הבריאות, הביטחון והמשרד לאזרחים ותיקים. יש לציין כי ישנם יש גורמים רלוונטיים נוספים והם המועצה הארצית לביטחון תזונתי, משרד המשפטים, המשרד לשוויון חברתי, רשות חירום לאומית, המוסד לביטוח לאומי. על פי סקירה

שבוצעה מטעם הכנסת נמצא כי רוב הגורמים הנוגעים בתחום הביטחון התזונתי סבורים שיש צורך בגוף או מנגנון כלשהו לתכלול פעילות בתחום הביטחון התזונתי, אך אין הסכמה מי הוא הגוף שצריך להיות אמון על כך. התוכניות העיקריות כיום מטעם המדינה הן תוכניות ההזנה והמיזם לביטחון תזונתי. לצד אלו, קיימות עמותות רבות לסיוע במזון.⁸

בישראל קיים קושי באיתור כלל החיים באי-ביטחון תזונתי.⁹ משבר הקורונה והמשבר הכלכלי החריפו את היקף ועומק הבעיה בקרב אזרחים "המוכרים לרווחה" שמקבלים סיוע ומודעים למשאבים העומדים לרשותם, וגם בקרב ציבור גדול ממעמד הביניים שנקלע לקשיים, ציבור אשר אינו "מוכר למערכת" ולא בהכרח פונה לעזרה.¹⁰ בעקבות משבר הקורונה ישנן קבוצות חדשות באוכלוסייה שסבלו ועשויות להוסיף לסבול מאי בטחון תזונתי, כגון: מהגרי עבודה חוקיים ולא חוקיים, מובטלים חדשים, מקבלי שכר יומי ועובדים לא מוצהרים ועוד.^{9,11} ביטוי לכך ניתן למצוא ב"דוח העוני האלטרנטיבי" מטעם ארגון לתת, לפיו 68.9% מנתמכי הסיוע העידו כי הצורך שלהם במזון התגבר בעקבות משבר הקורונה ו-16.6% מהם אף נאלצו לקבץ נדבות או לצום יום שלם בעקבות משבר הקורונה.⁴

לפי המתואר, בישראל קיימים גופים שונים ויוזמות מגוונות להבטחת ביטחון תזונתי לאוכלוסייה במדינה, אשר פועלים באופן שונה בימי שגרה ובעתות חירום, ללא הכוונת-על סדורה וללא מעקב והערכה ברמה הלאומית. על כן, ניכר כי זהו צו השעה להביא ליצירת מודל לאומי כולל להבטחת ביטחון תזונתי בשגרה ובחירום ובכך להביא לריכוז ידע ומשאבים, תיאום שיטתי וסדור בין הגורמים, ייעול הפעולות וטיוב התוצאות.

3. מטרת המחקר

מטרת-על: לבחון ולנתח את מצב הטיפול בנושא ביטחון תזונתי בישראל, וגיבוש המלצות שיהוו תשתית לפיתוח מודל לאומי להבטחת בטחון תזונתי בתקופות שגרה וחירום.

מטרות ספציפיות:

1. למפות את הגופים הפעילים והיוזמות הקיימות בישראל בתחום הבטחת ביטחון תזונתי לאוכלוסייה בשגרה ובחירום.
2. לבחון גישת מובילי דעה, מקבלי החלטות ונציגי גופים הפועלים בתחום ביחס למסגרת האחראיות של כל גוף ופעילות בשגרה ובחירום.
3. ללמוד לגבי צרכים, קשיים ופערים בהקשר לביטחון תזונתי בקרב אנשים הנמצאים באי-בטחון תזונתי.
4. להבין איזה כלי קבוע נדרש לאיתור צרכים בזמן אמת.
5. להעריך מכשולים בקביעת ויישום מדיניות בתחום זה ולגבש המלצות להתמודדות עם המצב בישראל.

4. שיטות המחקר

4.1 סוג המחקר ומהלכו

מחקר חתך תיאורי בגישה איכותנית שהתבצע בארבעה שלבים:

שלב 1: סקירת המצב בישראל ובעולם

נסקרו מודלים לטיפול באי-בטחון תזונתי במדינות נבחרות בעולם מתוך ספרות מקצועית ומדעית, דוחות, ניירות עמדה, פרסומים ממשלתיים והתייעצות עם מומחים. סקירה מקבילה בוצעה ביחס לישראל, שכללה יוזמות לאומיות, ארציות ומקומיות, גופים ואירגונים רלוונטיים ופעולות אחרות להבטחת בטחון תזונתי לציבור.

שלב 2: מיצוי מידע מבעלי עניין

ראיונות עומק אישיים עם בעלי העניין מן המגזרים הציבורי, הפרטי וההתנדבותי העוסקים בנושא הבטחת ביטחון תזונתי בישראל בוצעו אודות עמדותיהם ביחס למדיניות ויישום פעולות בתחום, תפיסתם את תפקיד הגוף אותו מייצגים, פערים, מכשולים ומתכונת מיטבית לטיפול בנושא.

שלב 3: מיצוי מידע מאוכלוסיית היעד לפעולות הבטחת ביטחון תזונתי

ראיונות עומק אישיים בוצעו עם אנשים המקבלים סיוע או צריכים סיוע במזון. מרואיינים נדגמו מתוך קבוצות אוכלוסייה מסורתיות לסיוע ומתוך קבוצות חדשות, הכוללות אנשים שנזקקו או שעדיין נזקקים להבטחת בטחון תזונתי בעקבות משבר הקורונה. הראיונות עסקו בצרכים, עמדות והעדפות לגבי אופן הטיפול בנושא וסוגי סיוע של אנשים הנזקקים להבטחת בטחון תזונתי.

שלב 4: עיבוד, ניתוח וגיבוש המלצות

ממצאים משלושת שלבי המחקר הראשונים עובדו והוצגו לדין והתייחסות של מגוון בעלי ענין במסגרת מפגש של המועצה הארצית לביטחון תזונתי. הנושאים שעלו בדיון נותחו ושימשו לגיבוש המלצות מתוך המחקר.

4.2 אוכלוסיית המחקר

במחקר זה היו שתי אוכלוסיות מחקר:

1. בעלי עניין נציגי גופים וארגונים להם נגיעה בטיפול באי-בטחון תזונתי בישראל -

אוכלוסיית בעלי העניין מורכבת מנציגים מ-7 סקטורים שונים ששימשו לדגימת מרואיינים (תרשים 1).

תרשים 1: הסקטורים מהם נבחרו בעלי עניין לראיונות

2. אנשים מאוכלוסיית היעד לפעולות הבטחת בטחון תזונתי:

אוכלוסיית היעד כוללת אנשים המקבלים סיוע ממשלתי או פילנתרופי, אנשים שקיבלו בעבר והסיוע פסק, וכן אנשים שזקוקים לסיוע אולם מעולם לא קיבלו אותו בין אם ידעו או לא ידעו על האפשרות לקבלו. הקבוצה כוללת, אנשים שבפרק זמן קצר נכנסו למשבר כלכלי, בראשם בתקופת הקורונה, אשר העמיד אותם במצוקה גדולה גם בהיבט המזון והתזונה למשפחה.

בנוסף למתואר בסעיפים 1 ו-2, התקיימו סיורים ותצפיות בארגונים/עמותות שונות לצורך הבנה טובה של סוגי הסיוע, דרכם, החוויה מצד נותן הסיוע ומקבלו ובכך הבנה רחבה יותר הנדרשת בנושא.

4.3 כלי המחקר

כלי המחקר במחקר זה הם שני שאלונים לראיונות, מובנים ופתוחים; האחד עבור ראיונות עם בעלי עניין להבטחת ביטחון תזונתי והשני עבור ראיונות עם אוכלוסיית היעד. שאלונים אלו נבנו על בסיס סקירת ספרות והתייעצות עם מומחים.

שאלון לבעלי עניין: השאלון כולל שני חלקים, בחלק ראשון נשאלו המראיינים על פעילות הגוף אותו הם מייצגים ביחס לביטחון תזונתי בזמן שגרה וחירום. בחלק השני, ביקשנו ללמוד לגבי עמדתם ביחס למדיניות ויישום הבטחת ביטחון תזונתי בישראל, תפיסתם את התפקיד של הגוף אותו הם מייצגים, פערים קיימים במימוש הזכאות לסיוע, צרכים של קבוצות אוכלוסייה ושל הארגונים המספקים סיוע, פתרונות אפשריים ומדיניות אופטימלית בשגרה ובחירום (השאלון מצורף כנספח א').

שאלון לאוכלוסיית היעד: השאלון כולל שבעה חלקים: מאפיינים סוציו-דמוגרפיים, בריאות המרואייין, סיוע במזון ועמדות לגביו (כגון: תיאור סוג סיוע שקיבל/מקבל או/ו הסיוע שמעוניין לקבל ומדוע, איכות המזון וחיבתו לבריאות האדם), מעטפת סיוע (קורסים נלווים ומיצוי זכויות), סיוע במזון לילדים (כגון: אם ואיזה סיוע מקבלים, כיצד משפיע על הבית), מדיניות (כגון: מיהו הגוף האחראי לטיפול בביטחון תזונתי, סיבות לאי-ביטחון תזונתי בישראל) ותקופת הקורונה (כגון: תיאור החוויה וגורמים מסייעים). השאלון נבנה כאמור על בסיס סקירת ספרות והתייעצות עם מומחים, וגם על סמך ממצאי הראיונות עם בעלי העניין וטיובו עם נציגים מאוכלוסיית היעד (השאלון מצורף כנספח ב').

4.4 אופן גיוס המשתתפים במחקר, שיטת הדגימה וגודל המדגם

שלב 1: סקירת המצב בישראל ובעולם

סקירת תוכניות לטיפול באי-ביטחון תזונתי התבצעה בחמש מדינות בעלות הכנסה בינונית עד גבוהה החברות בארגון ה-OECD. מדינות אלו נבחרו במסגרת דגימת נוחות על בסיס דמיון לתפיסת הרווחה בישראל, מידת פיתוח המדינה וזמינות מידע. למדינות אלו מודלים שונים לטיפול בביטחון תזונתי והן: אנגליה, גרמניה, פינלנד, הולנד וארצות הברית.

שלב 2: מיצוי מידע מבעלי עניין

סקירת הספרות היוותה בסיס ליצירת רשימה ראשונית לאיתור אנשים מתאימים לראיון. הרחבת הרשימה נעשתה בשיטת כדור שלג, קרי: בתום כל ראיון המרואיינים התבקשו להמליץ על אנשים נוספים המתאימים למחקר. פנייה למועמדים לראיון בוצעה באמצעות מכתב הזמנה רשמי מטעם החוקרת הראשית כקובץ מצורף הנשלח למייל או כהודעה לנייד. במכתב זה תוארו מטרת המחקר, הנושאים בהם יעסוק הראיון, משכו המשוער, מקום קיומו ודרכים ליצירת קשר כנדרש. לאחר השבה חיובית, עוזרת המחקר יצרה קשר ותואמה פגישה. ראיונו 39 בעלי עניין, כאשר ההחלטה על סיום ביצוע הראיונות התקבלה בהסכמת החוקרות כי הגיעה נקודת הרוויה ומיצוי הידע מבעלי העניין הושג, וזאת בהתאם למקובל במחקרים מסוג זה.

שלב 3: מיצוי מידע מאוכלוסיית היעד לפעולות הבטחת בטחון תזונתי

ראשי עמותות ופעילים חברתיים היוו גורם מקשר בין צוות המחקר לאוכלוסיית היעד, באמצעותם העברנו פנייה לגיוס משתתפים לראיונות (נספח ג'). התקיימו 25 ראיונות, ללא מדגם מייצג מבחינה סטטיסטית של האוכלוסייה. יחד עם זאת נעשה מאמץ לכלול מגוון גוונים של האוכלוסייה, כגון דוברי עברית, ערבית, רוסית ואנגלית וסוגים שונים של הרכבי משפחה כמו אימהות יחידניות, משפחות עם ילדים ומרובות ילדים ואנשים החיים בגפם.

4.5 אופן איסוף הנתונים

סקירת המצב בישראל ובעולם - נערך חיפוש במאגרי מידע מקוונים מהארץ ומהעולם ופניה אישית לאנשים המהווים מקורות מידע. נעשה שימוש במקורות מידע מתוך ספרות מקצועית

ומדעית, דוחות, ניירות עמדה ופרסומים ממשלתיים מהארץ ומהעולם. לצד אלו נעשה שימוש בתכנים שהובאו בכנסים והרצאות בתחום. בנוסף, נסקרו כתבות מאמצעי התקשורת השונים ופרסומים במדיה החברתית. להשלמת מידע על מדינות מסוימות בעולם אף התקיימו פגישות וירטואליות עם חוקרים מובילים בתחום מאותן המדינות (כגון הולנד ואנגליה).

מיצוי מידע מבעלי עניין - הראיונות בוצעו על-ידי שתיים מצוות המחקר, מרבית הראיונות בוצעו באמצעות שיחת וידאו (זום) והם הוקלטו. כל הראיונות תועדו בכתב תוך כדי הראיון ובתום כל ראיון נעשה סיכום של עיקרי הדברים על ידי החוקרות שהשתתפו. משך הראיונות נע בממוצע בין 60 ל-75 דקות.

מיצוי מידע מאוכלוסיית היעד לפעולות הבטחת ביטחון תזונתי - הראיונות בוצעו על-ידי שתיים מצוות המחקר, מרביתם בוצעו באמצעות שיחה טלפונית, חלקם בשיחת וידאו (זום) ופנים מול פנים. נערכה התאמה שפתית לפי הצורך. כל הראיונות תועדו בכתב תוך כדי הראיון ובתום כל ראיון נעשה סיכום של עיקרי הדברים על-ידי החוקרות שהשתתפו. משך הראיונות נע בממוצע בין 60 ל-75 דקות.

4.6 עיבוד המידע והצגת הממצאים

ניתוח הממצאים התבצע בשיטות של ניתוח מדיניות ציבורית.^{12,13} כל הראיונות סוכמו ותומצתו. נושאים ותמות תוייגו וסווגו, ציטוטים רלוונטיים מופיעים בהקשר לנושא הספציפי. המידע שהופק מתוך הספרות ומומחים ביחס למודלים בעולם עבר עיבוד וניתוח איכותני. הממצאים והמלצות ראשוניות הוצגו בפני בעלי עניין במסגרת פגישה של המועצה הארצית לביטחון תזונתי.

בדוח זה, ממצאי שלושת השלבים מוצגים בשני חלקים: תקופת שגרה ותקופת חירום. כל חלק מתייחס לנעשה בישראל ביחס להבטחת ביטחון תזונתי, ההתמודדות עם אי-ביטחון תזונתי במדינות נבחרות, עמדות ותפיסות בעלי עניין לגבי סוגיות שונות ועמדות והעדפות אוכלוסיית היעד לגבי צרכיהם והסיוע הניתן. בחלק האחרון מוצגות תגובות בעלי עניין לממצאים שהוצגו.

4.7 אישורים אתיים לביצוע מחקר

אישור לביצוע המחקר התקבל מוועדת אתיקה מוסדית של המרכז הרפואי ע"ש שיבא (SMC 9489-22). אישור נפרד התקבל ביחס לאיסוף מידע מאוכלוסיית היעד (מספרו: 616863).

5. ממצאים

5.1 תיאור מקורות המידע ואוכלוסיות המחקר

סקירת המצב בישראל ובעולם

נעשה שימוש במקורות מידע מתוך ספרות מקצועית ומדעית, דוחות, ניירות עמדה ופרסומים ממשלתיים מהארץ ומהעולם. לצד אלו נעשה שימוש בתכנים שהובאו בכנסים והרצאות בתחום. בנוסף, נסקרו כתבות מאמצעי התקשורת השונים ופרסומים במדיה החברתית. סקירת תוכניות לטיפול באי-ביטחון תזונתי התבצעה בחמש מדינות בעלות הכנסה בינונית עד גבוהה החברות בארגון ה-OECD. מדינות אלו נבחרו במסגרת דגימת נוחות על בסיס דמיון לתפיסת הרווחה בישראל, מידת פיתוח המדינה וזמינות מידע. למדינות אלו מודלים שונים לטיפול בביטחון תזונתי והן: ארצות הברית, אנגליה, גרמניה, פינלנד והולנד. להשלמת מידע על מדינות מסוימות בעולם אף התקיימו פגישות וירטואליות עם חוקרים מובילים בתחום מאותן המדינות (כגון הולנד ואנגליה).

בעלי עניין נציגי גופים ואירגונים הנוגעים בטיפול באי-ביטחון תזונתי

לטובת מחקר זה רואיינו החל מיולי 2022 ועד אוגוסט 2023 שלושים ותשעה נציגים משבעה סקטורים והם: משרדי ממשלה, רשויות מקומיות, עמותות המספקות סיוע, אנשי לובי, פעילים חברתיים, אנשי מחקר וקידום מדיניות ורשויות חירום. מחלקות בהם פועלים הנציגים ותאריך הראיון מופיע בטבלה מספר 1.

טבלה 1: רשימת מחלקות לפי סקטור עימם בוצע ראיון

סקטור	מחלקה	מספור המראיון	תאריך הראיון
משרדי ממשלה	1. תחום עזבונות ותמיכות - ביטחון תזונתי, משרד הרווחה והביטחון התזונתי		29.8.2022
	2. מחקר כלכלה ואסטרטגיה, משרד החקלאות		18.9.2022
	3. תזונה ומזון, משרד החינוך		12.01.2022
	4-7. משרד הרווחה והביטחון החברתי	1	23.01.2023
		2	20.03.2023
		3	24.04.2023
		4	27.04.2023
	8. המועצה הארצית לביטחון תזונתי		19.03.2023
	9. אגף התזונה, משרד הבריאות		13.03.2023
	10. משרד האוצר		30.03.2023

09.08.2023		11. המשרד להגנת הסביבה	
19.9.2022	1	12. המחלקה לשירותים חברתיים ומרכז עוצמה, עיריית בני ברק	רשויות מקומיות
22.9.2022	2	13. המחלקה לשירותים חברתיים, עיריית אום אל פחם	
19.12.2022	3	14. קורונה, עיריית טבריה	
19.01.2023	4	15. מחלקת הבריאות, עיריית הרצליה	
03.07.2022	1	16. ארגון אש"ל חב"ד	
15.12.2022	2		עמותות המספקות סיוע
01.08.2022	3	17. ארגון לקט ישראל	
25.08.2022	4	18. ארגון לתת	
01.09.2022	5	19. פתחון לב	
05.02.2022	6	20. מסיל"ה	
09.03.2023	7	21. חסד מציון	
13.03.2023	8	22. יד לדל	
01.06.2023	9	23. TODOGOD	
14.06.2023	10	24. מצילות מזון	
25.06.2023	11	25. אמנינא	
01.07.2023	12	26. באר שובע	
13.07.2023	13	27. בית לשבוע	
15.08.2022	1	28. מזון – התגובה היהודית לרעב (MAZON - A Jewish Response To Hunger)	
19.12.2022	1	29. ארגון אנו עושים שינוי בע"מ (חל"צ)	פעילים חברתיים
28.12.2022	2	30. הפורום הירושלמי ביטחון תזונתי	
06.06.2023	3	31. קבוצה לחלוקת ואיסוף מזון מוצל	
22.06.2023	4	32. מעגלי העשייה	
15.08.2022	1	33. מכון יסודות למדיניות ציבורית ולציונות מעשית	מחקר וקידום מדיניות
05.09.2022	2	34. חוקרת ראשית "מחסמים לסיכויים אי-ביטחון תזונתי בחברה הערבית" (מיעוטים)	
09.01.2022	3	35. ארגון סיכוי-אופוק	
09.07.2023	4	36. ברוקדייל	
12.12.2022	1	37. פיקוד העורף	רשויות חירום
15.12.2022	2		
15.01.2023	3	38. מרס"ל, פיקוד העורף	
06.02.2023	4	39. רח"ל – רשות חירום לאומית	

אוכלוסיית היעד לפעולות הבטחת ביטחון תזונתי

בין פברואר 2023 לספטמבר 2023 נערכו ראיונות אישיים עם 25 אנשים שחוו או חווים בהווה אי בטחון תזונתי, בין אם בעבר קיבלו סיוע או מקבלים כעת. בין המרואיינים 68% (17) היו נשים, יותר ממחציתן אימהות חד-הוריות. ממוצע הגילים היה 53 שנים (29 – 84). המרואיינים היו דוברי עברית (15), ערבית (4), רוסית (5) ואנגלית (1). מרביתם גרים בערים גדולות. פירוט המשתתפים מופיע בטבלה 2.

טבלה 2: רשימת האנשים מאוכלוסיית היעד עימם בוצע ראיון ומאפייניהם

מספר	ראשי תיבות	מין	גיל	סטטוס משפחתי	שפה	תאריך
1	י.ח.	נ	39	גרושה + 9	עברית	30.4.2023
2	ש.מ.	נ	50	גרושה + 3	עברית	7.2.2023
3	ע.פ.	נ	55	נשואה + 12	עברית	23.4.2023
4	א.ע.	ז	48	נשוי + 8	עברית	7.5.2023
5	מ.ד.	נ	38	נשואה + 7	עברית	24.7.2023
6	י.ש.	נ	43	נשואה + 2	עברית	5.2.2023
7	ר.א.	נ	*	חד הורית	עברית	11.6.2023
8	מ.ל.	נ	37	חד הורית + 1	עברית	3.9.2023
9	ל.א.	נ	42	חד הורית + 2	עברית	4.9.2023
10	נ.א.	נ	36	גרושה + 2	עברית	7.6.2023
11	ט.נ.	נ	29	רווקה	עברית	21.6.2023
12	ש.ש.	נ	66	גרושה +	עברית	21.6.2023
13	ט.א.	ז	60	*	רוסית	1.7.2023
14	ט.ב.	ז	37	*	רוסית	1.7.2023
15	ט.ג.	ז	67	*	רוסית	1.7.2023
16	ט.ד.	ז	70	*	רוסית	1.7.2023
17	ט.ה.	ז	73	*	רוסית	1.7.2023
18	י.ת.	ז	84	גרוש + 2	עברית	1.7.2023
19	ש.ל.	נ	69	גרושה + 3	עברית	13.7.2023
20	ס.ב.	נ	70	רווקה	עברית	13.7.2023
21	פ.י.	נ	51	חד הורית	אנגלית	13.7.2023
22	א.א.	ז	70	נשוי +	ערבית	16.8.2023
23	א.ב.	נ	24	לא ידוע + 2	ערבית	16.8.2023
24	א.ג.	נ	50	אלמנה + 3	ערבית	16.8.2023
25	א.ד.	נ	38	נשואה +	ערבית	16.8.2023

*לא התקבלו פרטים.

בנוסף למתואר בשלב 2 ו-3, קיימו 7 סיורים במוקדי פעילות משמעותיים העוסקים בביטחון תזונתי בשגרה ובחרום בישראל, פירוט הסיורים מופיע בטבלה 3. ביקורים אלו משמעותיים לצורך הבנה טובה של הנעשה בשטח בפועל והם מעניקים רובד נוסף והכרחי לגבי הפעילות, התפיסות והעמדות בתחום.

טבלה 3: רשימת הביקורים/סיורים בארגונים העוסקים בביטחון תזונתי לאוכלוסייה

שם האירגון	פעילות	מקום	תאריך
1. לקט ישראל	ארגון גג לסיוע במזון	מרכז לוגיסטי, רעננה	22.06.2022
2. פתחון לב	ארגון מוביל המסייע בין היתר במזון	מרכז חלוקה, ראשון לציון	12.01.2023
3. מסיל"ה	מכולת קהילתית	תל אביב	05.02.2023
4. המכללה הלאומית לאיתנות ישראלית	מרכז הדרכה ללמידה של ניהול מצבי חירום לקידום מוכנות העורף הישראלי	רמלה	09.02.2023
5. מצילות מזון	קידום מערכת מזון עירונית בת קיימא, בדגש על צמצום בזבז מזון	שוק סיטונאי, ירושלים	19.06.2023
6. באר שובע	מסעדה קהילתית	באר שבע	02.07.2023
7. בית לשובע	מסעדה קהילתית	תל אביב	13.07.2023

ממצאים – תקופת שגרה

5.2 ביטחון תזונתי בישראל – היקף התופעה וספקי סיוע בשגרה

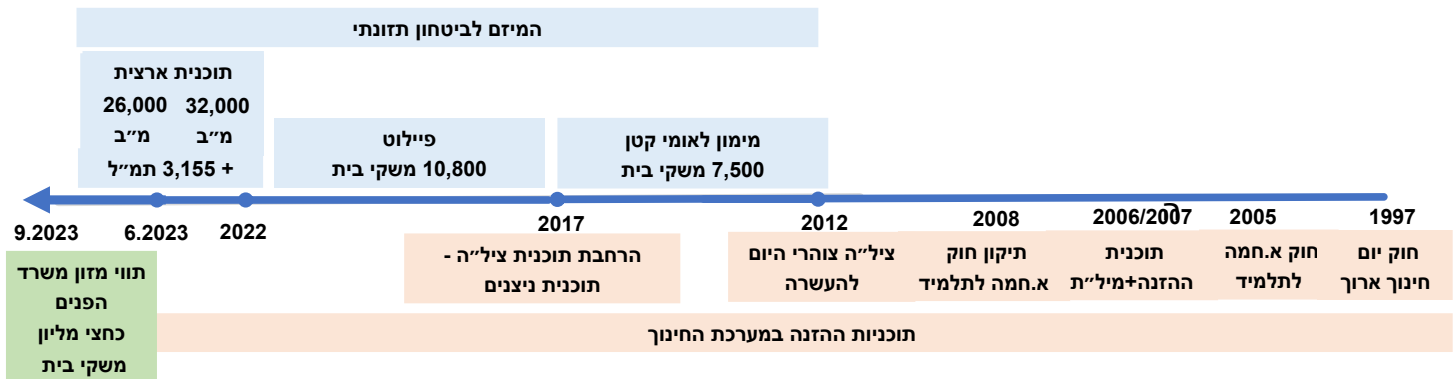
מסקירה לגבי שכיחות התופעה וגופים הרלוונטיים לנושא שבצענו מתוך ספרות מקצועית ודוחות הזמינים לציבור עלו הדברים הבאים:

קיימים פערים בהערכת ממדי התופעה בישראל. כך, למשל, על פי נתונים פורסמו על ידי המוסד לביטוח לאומי, בשנת 2021 נמצא כי 16.2% מהאוכלוסייה היו באי-ביטחון תזונתי³ לעומת 21.8% שפורסמו על ידי ארגון לתת לגבי אותה השנה.⁴ ככל הנראה עיקרי הסיבות לפערים אלו הם הבדלים באיתור הנזקקים לסיוע ושימוש בכלי מחקר שונים. כלי המחקר המקובל בעולם לזיהוי ביטחון תזונתי הוא (HFSSM Screening Questions and household Food Security Module) שפותח על ידי ה-USDA, השאלון מונה 18 שאלות ומיועד למשקי בית עם ילדים מתחת לגיל 16 שנים.¹⁴ קיימת גרסה מקוצרת שלו המונה 6 שאלות.¹⁵ המוסד לביטוח לאומי משתמש בגרסה המלאה של השאלון ואילו ארגון לתת משתמש בגרסה המקוצרת.^{3,4}

המדינה מפעילה מספר מענים מטעמה במטרה לצמצם את התופעה והם: המיזם לביטחון תזונתי, תוכניות ההזנה במערכת החינוך ותמיכה כלכלית בהיקף קטן בחלק מעמותות הסיוע במזון⁸. בנוסף, לקראת חגי תשרי בשנת 2023 כחצי מיליון משפחות קיבלו כרטיס נטען

לרכישת מזון שהוענק על ידי משרד הפנים (תרשים 2).¹⁶ לצד אלו, החברה האזרחית לוקחת חלק מרכזי בסיוע. קיימות כ-2,000 עמותות רשומות ברשם העמותות העוסקות בסיוע במזון¹⁷, כאשר הגדולות מבינהן הן ארגוני הגג לקט ישראל¹⁸ ולתת¹⁹ ויוזמות חברתיות שונות.^{20,21}

תרשים 2: התוכניות להתמודדות עם אי-ביטחון תזונתי בישראל בשגרה על ציר הזמן

המיזם הלאומי לביטחון תזונתי מופעל על ידי עמותת אשל חב"ד בשיתוף עם משרד הרווחה ולקט ישראל.^{22,23} המיזם הורחב בשנת 2022 למיזם ארצי הפועל ברחבי הארץ (239 רשויות) לתמיכה ב-32,000 משפחות ובאמצע שנת 2023 היקף תמיכה זה צומצם ל-26,000 משפחות.²³ העלות הכוללת של הסיוע הניתן כיום נאמדת בכ-150 מיליון ש"ח לשנה, כאשר 65% מממן משרד הרווחה והביטחון החברתי, 25% ארגון אש"ל חב"ד המפעיל את המיזם ו-10% הרשויות המקומיות (שיחה עם מנדי בלוי, יו"ר אש"ל חב"ד, 15.1.2023).²³ במסגרת תמיכה זו המשפחה מקבלת 500 ש"ח אחת לחודש המורכבת מכרטיס נטען, פירות וירקות לצד תוכניות העצמה, סדנאות וסיוע במיציא זכויות.²² הסיוע ניתן למשפחות העומדות בקריטריונים בהתאם למודל ארבעת השלבים לאיתור משקי בית למיזם בטחון תזונתי. לפי מודל זה, בשלב הראשון יאותרו משקי בית העומדים באחד ממספר קריטריונים מוגדרים. לאחר מכן, יעשה שימוש על ידי העו"ס בשאלון המקוצר של ה-USDA המונה 6 שאלות ולפי הניקוד המתקבל תקבע ותסווג רמת הביטחון התזונתי של המשפחה, לפי 4 רמות. בשלב השלישי, יבדק האם משפחות שנמצאו על פי השאלון באי-ביטחון תזונתי גם מוגדרות על ידי המחלקה לשירותים חברתיים במערכת נתוני יסוד בנזקקות אי-ביטחון תזונתי. בשלב הרביעי המשפחות יקבלו סיוע בכל רשות לפי תעדוף בהתאם לחומרת אי הביטחון התזונתי ובהתאם לסך ההקצאות שניתן לרשות.²⁴ יש לציין כי במסגרת המיזם 3,155 משפחות מקבלות מזון לתינוקות.²³

תוכנית ההזנה בבתי ספר מופעלת מכוח חוק ארוחה יומית לתלמיד, התשס"ה-2005, הקובע כי התלמידים בגנים ובבתי הספר הזכאים לכך על פי חוק יקבלו ארוחה חמה אחת

ביום. מימון תוכנית ההזנה נעשה על ידי משרד החינוך בהשתתפות הרשויות המקומיות הרלוונטיות וההורים. התוכניות הן: יום חינוך ארוך (יח"א), תוכנית ניצנים ומסגרת יום לימודים תוספתית (מיל"ת). התוכניות מתקיימות ברשויות בהן המעמד הסוציו-אקונומי נמוך בהתאם למדד טיפוח או אשכול חברתי-כלכלי, למעט תוכניות יח"א אשר מתקיימת בגני חובה ובתי ספר יסודיים ללא תלות במעמד. ארוחות לא ניתנות לתלמידים בחטיבת הביניים והתיכון, למעט תוכנית מיל"ת⁸. יש לציין כי בתוכנית ההזנה מוגדר גם פיקוח על איכות האוכל ומערכים העוסקים באורח חיים בריא. בשנת הלימודים תשפ"ג כ-462,950 תלמידים מקבלים ארוחה חמה במוסדות הלימוד בישראל (מורן בלייכפלד-מגנאזי, ידע אישי).

בעקבות החלטת ממשלה מחודש מאי בשנת 2023 ואישור בג"צ בספטמבר באותה השנה, משרד הפנים הקצה 400 מיליון ש"ח לכרטיסי מזון נטענים.¹⁶ סכום התמיכה נקבע בהתאם לגודל המשפחה, כאשר העומד בקריטריונים ובן/בת הזוג זכאים ל-300 ש"ח לנפש וכל נפש נוספת במשפחה מזכה ב-225 ש"ח נוספים, הסכום המירבי למשק בית הוא 2,400 ש"ח. הקריטריונים הם: אזרחים שזכאים להנחה של לפחות 70% בארנונה לפי מבחן הכנסה, אזרחים ותיקים שזכאים לגמלת הבטחה בנוסף לקצבה, תושבים המקבלים הבטחת הכנסה, אזרחים הזכאים לדמי מזונות בנוסף להבטחת הכנסה ותושב העונה להגדרת "ניצול שואה נזקק". בשנת 2024 תהיה בחינה מחדש של חלוקת כספים נוספת בסכום של 600 מיליון ש"ח.²⁵

שני הארגונים הגדולים במדינה, לתת ולקט ישראל, פועלים כארגוני גג ומספקים מזון לעמותות ברחבי הארץ.^{18,19} לארגונים אלו ישנם קריטריונים ברורים למתן סיוע. ארגון לתת, לצד סוגי סיוע נוספים, מספק מוצרי מזון בסיסיים באמצעות 210 עמותות ברחבי הארץ ל-95,000 משקי בית בישראל.¹⁹ הקריטריונים לקבלת מזון מארגון זה מחולקים לקריטריונים מאקרו ומיקרו. קריטריוני מאקרו כוללים התייחסות לפריסה ארצית ומגזרית לצד התייחסות לאשכול כלכלי-חברתי והיקף הסיוע הניתן על ידי כלל המגזר השלישי ביישוב. בנוסף קיימים 11 קריטריוני מיקרו המתייחסים לוותק ורישום העמותה, שוויוניות, היקף ותדירות הסיוע, סטנדרטים הקשורים בפיקוח על המזון ואיכותו, שמירה על ערכי כבוד האדם והקוד האתי לעמותות המזון, היקף גיוס מזון ממקורות נוספים, שקיפות ועבודה בשיתוף פעולה מול האגף לשירותים חברתיים ביישוב, אי גביית תמורה על המזון המחולק שהתקבל מלתת והפעלת מתנדבים ביחס של 1:10 מתנדב.²⁶

ארגון לקט ישראל עוסק בעיקר בחלוקה של פירות וירקות מוצלים, הארגון מספק אותם ל-263 עמותות והן מספקות אותם ל-58,500 משקי בית בישראל.²⁷ על פי האמנה לשיתוף פעולה בין הארגון לעמותות, על העמותות לעמוד בקריטריונים שונים לשם קבלת סיוע והם: אישור הכרה בעמותה כמוסד ציבורי, ניהול תקין מרשם העמותות ועמידה בנהלי ביטחון המזון של לקט ישראל. לצד קריטריונים אלו יש להתחייב לעבוד בשקיפות, לקיים יחס שוויוני, מכבד, הוגן ורגיש למבקשי הסיוע, לוודא שהמזון מגיע למוטבים בלבד וניתן ללא תמורה.²⁸

בישראל מופעלות יוזמות חברתיות-קהילתיות שונות לסיוע במזון המופעלות על ידי יחידים או קבוצות, כאשר היזם הוא אדם פרטי או חלק מיוזמה ארצית/אזורית. יוזמות אלו אינן חלק מפעילות עמותות ולא קיים מידע מרוכז על אפשרויות סיוע אלו. יוזמות מרכזיות הן: מקררים קהילתיים והצלת מזון.^{20,21} מקררים קהילתיים מוצבים ברחובות מרכזיים אליהם עסקים מקומיים יכולים להעביר עודפי מזון שהיו עתידים להיזרק אך ראויים למאכל, לשימוש הקהילה, כשכל אחד יכול להגיע ולקחת.²⁰ יוזמות להצלת מזון כוללות ליקוט מזון ראוי למאכל מפחים הסמוכים למרכולים, שווקים, מסעדות, מאפיות וכל בית עסק או מקום ממכר מזון.²¹

עבודה זו לא עוסקת בהבטחת ביטחון מזון (חקלאות, יבוא ומלאי).

5.3 התמודדות בעולם עם אי-ביטחון תזונתי

ביטחון תזונתי ומושגים אחרים בתחום זה מוגדרים בדרכים שונות במדינות שונות בעולם. הבדלים אלה משקפים נקודות מבט שונות על הדרכים להתמודד עם האתגר: ארגון המזון והחקלאות של האו"ם (FAO), שלו השפעה רבה על הגישה לנושא בעולם, מגדיר ביטחון תזונתי (food security) כמצב בו לכל אדם, בכל זמן, יש גישה פיזית, חברתית, וכלכלית למזון בריא ובטוח לפי צרכיו והעדפותיו התזונתיים ובכמות מספקת לחיים פעילים ובריאים.² לפי משרד החקלאות האמריקאי (USDA), אי-ביטחון (food insecurity) תזונתי מתייחס למצב כלכלי וחברתי של משק בית בו יש גישה מוגבלת או לא בטוחה למספיק מזון.²⁹ לעומת זאת, במשרד לאיכות המזון (FSA) באומות המאוחדות (UK) משתמשים במושג עוני תזונתי (food poverty) שמשמעו חוסר יכולת של אדם ומשק בית להשיג תזונה מספקת ומזינה. עוני תזונתי יכול להופיע אצל אנשים שיש להם הכנסה נמוכה, עם גישה מוגבלת לתחבורה ומימנויות בישול¹⁶. מושג חשוב נוסף מגיע מארגון חברתי בינלאומי, בשם לה ויה קמפסינה, והוא ריבונות תזונתית (food sovereignty).³⁰ ריבונות תזונתית היא הזכות של אנשים למזון בריא ומותאם תרבותית, אשר מיוצר בדרכים אקולוגיות וברות קיימה, והזכות להגדיר את המזון והמערכות החקלאיות שלהם¹⁷. ביטחון תזונה (Nutrition security) מתקיים כאשר ליחיד או למשק בית, בכל זמן ובאופן שוויוני, יש מזון זמין ונגיש לשימוש מקדם בריאות ומטפל בתחלואה.³²

במסגרת המחקר, בצענו סקירה של תוכניות לביטחון תזונתי בחמש מדינות החברות בארגון ה-OECD. המדינות שנבחרו הן ארצות הברית, אנגליה (וה-UK), גרמניה, פינלנד והולנד. ממצאי הסקירה מראים רמות שונות של מעורבות ממשלתית בטיפול באי-ביטחון תזונתי. בחמש המדינות יש בנקי מזון המופעלים על-ידי עמותות על בסיס תרומות והצלת מזון ותוכניות מזון בבתי ספר, ברובם במימון ממשלתי מלא או חלקי, אך רק בחלק מהמדינות יש תמיכה ממשלתית ייעודית לאנשים החיים באי-ביטחון תזונתי (טבלה 4).

טבלה 4: עיקרי תוכניות לביטחון תזונתי במדינות נבחרות

בנקי מזון	תוכניות בבתי ספר	תמיכה ממשלתית	
<p>רשת (ע"ר) של 200 בנקי מזון עם 60,000 בנקי מזון ותוכניות ארוחות שותפים ברחבי ארה"ב. העמותה אחראית לאיסוף תרומות מזון, אחסון וחלוקה לבנקי המזון. Feeding America</p>	<p>- תוכנית לאומית של ארוחות צהרים בחינם או במחיר מוזל (נקבע ע"י כל ביי"ס) עבור ילדים ממשפחות עם הכנסה נמוכה. פועל בכ-100,000 בתי ספר וגם בגני ילדים ומעונות בסיוע מימון ממשלתי הקבוע בחוק. הארוחות עומדות בתקנות תזונה בריאה ממשלתיות. National School Lunch (NSLP) Program</p> <p>- תוכנית ארוחות חינם בבתי ספר משך חודשי הקיץ לילדים באזורים של הכנסה נמוכה. Summer Food Service Program (SFSP)</p>	<p>- תוכנית סיוע כספי לקניית מזון לאנשים עם הכנסה נמוכה במימון ממשלתי. הסיוע מבוסס על הערכה שנתית של מחיר סל מזון מזין בסיסי למשפחה (ב-2023: \$740 לחודש למשפחה של 3 נפשות). Supplemental Nutrition Assistance Program (SNAP)</p> <p>- תוכנית ניסיונית של "מרשם לפירות וירקות", המאפשרת לרופאים לתת לאנשים המאובחנים כחיים באי-ביטחון תזונתי 13 שוברים שבועיים של \$30 לקניית פירות וירקות. Produce Prescription (PPR)</p> <p>- תוכנית סיוע מזון לנשים בהריון ולאחר לידה עם הכנסה נמוכה ולתינוקות וילדים עד גיל 5 בסיכון תזונתי. סיוע דרך שוברים לקניית תזונה משלימה- "חבילות מזון" הכוללות למשל: פורמולה לתינוקות, דגני בוקר, חלב, גבינה, פירות וירקות, לחם מלא, ביצים, קטניות, וכדו' עם התאמה לצרכים התזונתיים והתרבות של מקבלי הסיוע. The Special Supplemental Nutrition Program for Women, Infants, and Children (WIC)</p>	<p>ארה"ב [33] 37-</p>

תמיכה ממשלתית	תוכניות בבתי ספר	בנקי מזון
הולנד 41-] [38	<p>שותפים בתוכנית הפירות וירקות של האיחוד האירופי.</p> <p>כל תלמיד בבית ספר יסודי מקבל פירות וירקות וחלב במימון האיחוד האירופי. שלוש פעמים בשבוע משך 20 חודשים בשנת הלימודים.</p>	<p>172 בנקי מזון ברחבי הולנד עם יותר מ 500 נקודות חלוקה. מתבססים על עודפי מזון, הצלת מזון ותרומות. חבילות מזון לפי גודל המשפחה. (Voedselbanken Nederland)</p> <p>ללאנשים אשר ההוצאות שלהם גדולות מההכנסות ניתן סיוע ל-3 שנים.</p>
גרמניה 42-] [49	<p>- רבים מהמועצות האיזוריות בגרמניה משתתפים בתוכנית הפירות וירקות של האיחוד האירופי: כל תלמיד (מפעוטות במעון עד סיום תיכון) מקבל פירות, ירקות וחלב. ממומן בחלקו ע"י האיחוד האירופי. (EU school fruit, vegetables and milk scheme)</p> <p>- בתי ספר ברחבי גרמניה מספקים ארוחות חמות במחיר מסובסד- במימון רשויות החינוך המקומיות (ברמת הקהילה). בברלין ארוחות בבתי הספר בחינם עד כיתה ו'.</p> <p>- במסגרת תוכנית סיוע ממשלתית למשפחות עם הכנסה מאוד נמוכה, הילדים זכאים לארוחות בחינם בבתי הספר—אך מעטים ממשיכים את הזכות. (Education & Participation Program)</p>	<p>- רשת של כ- 960 בנקי מזון (Tafel) ברחבי גרמניה המשרתים אנשים בעלי הכנסה נמוכה, על בסיס מזון מוצל ותרומות להפעלה.</p> <p>הארגון מנוהל ומופעל כולו ע"י מתנדבים.</p> <p>רוב בנקי המזון בגרמניה חברים בארגון הגג Tafel Deutschland אבל אין מודל אחיד לכולם.</p> <p>בנקי המזון מחלקים פירות וירקות, לחם ומאפים, ומוצרי חלב, בשר, ומזון יבש או קפוא בנקודות חלוקה ו/או חנויות חברתיות.</p> <p>חלקם מחלקים ארוחות חמות שמכינים מהמזון המוצל.</p> <p>ברובם, אנשים מקבלים את המזון בחינם או בתשלום סמלי.</p>

תמיכה ממשלתית	תוכניות בבתי ספר	בנקי מזון
פינלנד [54-] [50]	תוכנית ארוחות חינם לכל ילד במסגרת חינוכית מטרום חובה עד סוף תיכון-קבוע בחוק, במימון ממשלתי והסדר רשויות מקומיות. כולל גם ארוחות ביניים ומזון לקחת הביתה. פועל על פי הנחיות לאומיות לתפריט מזין.	- מעל 1,000 עמותות מחלקות מזון בפינלנד. בעשור האחרון יש מעבר להסתמכות על עודפי מזון והצלת מזון. - סיוע מזון של הצלב האדום הפיני (פועל בעיקר בצפון פינלנד) נסמך על עודפי מזון וכולל חלוקת מזון וארוחות קהילתיות חמות.
אנגליה/ UK [59-] [55]	- תוכנית כלל ארצית של ארוחות לילדים בבית ספר: כל ילד בגיל 5-7 זכאי לארוחה חנם בבית ספר. אח"כ, ילדים ממשפחות עם הכנסה נמוכה זכאים. הורים צריכים לפנות לרשויות המקומיות לקבל אישור. - תוכנית מזון לילדים בחופשות מבית ספר. Holiday Activities and Food Programme (HAF)	- רשת בנקי מזון Trussell Trust פועל בערים ברחבי אנגליה. עודפי מזון תרומות מזון דרך סופרמרקטים. בעיקר מזון מעובד. צריכים לקבל הפנייה ממשדד הרווחה/רופא/מורה וכדו'. חבילת מזון ל- 3 ימים לפי גודל המשפחה/מוגבל ל- 3 הפניות (כיום רבים לא מקפידים על זה). - Feeding Britain פועלים עם שותפים אזוריים, כולל רשת "חנויות" מזון בתשלום סמלי, ובנקי מזון.

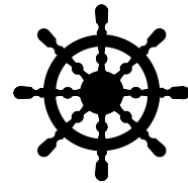
5.4 גישות מובילי דעה, מקבלי החלטות ונציגי גופים הפועלים בתחום ביחס לביטחון תזונתי בישראל בזמן שגרה

בעלי העניין נשאלו על פעילות הגוף אותו הם מייצגים ביחס לביטחון תזונתי בזמן שגרה וכמו כן נשאלו לגבי עמדתם ביחס למדיניות ויישום הבטחת ביטחון תזונתי בישראל, תפיסתם את התפקיד של הגוף אותו הם מייצגים, פערים קיימים במימוש הזכאות לסיוע, צרכים של קבוצות אוכלוסייה ושל הארגונים המספקים סיוע, פתרונות אפשריים ומדיניות אופטימלית בשגרה. הראיונות נערכו החל מחודש יולי 2022 ועד אוגוסט 2023. פירוט הסקטורים אליהם משתייכים בעלי העניין מוצג בתרשים 1 ופירוט נציגי הגופים שרואינו מופיע בטבלה 2. התקיימו 39 ראיונות אישיים. באשר לחלק מן הנושאים שהועלו התקבלה תמונה אחידה ולעומת זאת ישנן סוגיות אשר לגביהן העמדות שונות ואף מנוגדות. מרבית בעלי העניין תופסים את המושג

ביטחון תזונתי באופן דומה, אולם בקשר להיות הסיוע מזון שמקדם בריאות, נמצאו דעות שונות והן מובאות בפרק זה. נושאי הליבה בהם עסקו הראיונות הם כלהלן: הגורם האחראי לטיפול באי-ביטחון תזונתי בישראל, קריטריונים למתן סיוע, סוג הסיוע הראוי ומקומו של המזון הבריא בסיוע, מעטפת הסיוע, מעקב והערכה ואסטרטגיות המוצעות להתמודדות. להלן עיקרי הדברים:

להלן עיקרי הדברים:

אחריות: נמצאה הסכמה בקרב מרבית המרואיינים שהמדינה צריכה להיות אחראית על נושא הבטחת ביטחון תזונתי: *"למדינת ישראל אחריות לעשות ככל יכולתה כדי שאנשים לא יהיו רעבים"* (נציגת משרד הרווחה והביטחון החברתי 2). יש הסבורים כי הזרוע הביצועית צריכה להיות העמותות וזאת בזכות קשר בלתי אמצעי לציבור, בירוקרטיה תפעולית פשוטה ו"*מוטיבציה גבוהה לסולדריות חברתית"* (נציג עמותה 4). יש הסבורים כי הרשויות אלו הן מי שצריכות להיות הזרוע הביצועית בשל תפקידן לספק מענה שוטף לתושבים. חלק סבורים כי על משרד הרווחה והביטחון החברתי חלה האחריות לתכלול התחום: *"התחום הזה צריך להיות במשרד הרווחה כי הוא אמון על טיפול בעוני ויודע לאתר"* (נציגת משרד האוצר). העמדות הנוספות לגבי אחריות לתכלול התחום כוללות: גוף בין-משרדי, המועצה הארצית לביטחון תזונתי (במידה ותקבל סמכות), משרד ראש הממשלה או אחד ממשרדי הממשלה הנוגעים בתחום, ללא עדיפות כלשהי. עוד צוין כי משרד האוצר הוא שחקן "וטו" בקבלת החלטות וכי יש לגייסו למערך ולחדד בפניו את התרומה הכלכלית לתמיכה בביטחון תזונתי בדרך של הפחתת תחלואה (נציג מחקר וקידום מדיניות). ישנה קריאה מפי נציג משרד הרווחה להגדרת מטרות ויעדים ברורים הכוללים הפחתת הביטחון התזונתי ב X%-לשנה. קריאה זו נתמכה גם מנציג לובי *"הממשלה צריכה להחליט על יעדים לביטחון תזונתי ולפעול להגיע אליהם"*.

יש לציין כי חלקה של המדינה בסיוע ישיר לאוכלוסייה באי-בטחון תזונתי הוא קטן משמעותית ביחס לזה שניתן על-ידי עמותות. מעבר למיזם לביטחון תזונתי, נתח זה כולל שיפוי עמותות מזון בהיקף של 3.5 ש"ח עבור כל סל בעלות של 150 ש"ח שהן מחלקות, ללא הגדרת תמהיל להרכב סל כלשהו. דבר זה עשוי להביא לכך שהרכב הסלים לא יהיה בריא ומיטבי ויכלול מוצרים זולים, על-פי-רוב מבוססי פחמימות, ולא את מגוון הצרכים הבסיסיים של האדם (צוות נציגי עמותה 5) *"היכולת שלנו לסייע היא בזכות הצלת מזון או תרומות מזון ואם יש גם חטיפים ושוקולד, אנחנו נחלק, אך כתוספת"* (נציג עמותה 4). חיזוק לדברים אלו ניתן גם על ידי נציגת משרד הבריאות: *"ההישענות על סיוע במזון היא בעייתית... המזון לא בריא..."*.

איתור וקריטריונים: היו שהצביעו על כך שחסר בקריטריונים אחידים לאיתור אנשים הזקוקים לסיוע מקשה על מתן סיוע מיטבי, משאיר אנשים מחוץ למעגל התמיכה ומאפשר לאחרים לקבל ממגוון מקורות: **“צריך מערכת ניטור של מי צריך סיוע במזון ומי מקבל סיוע. אנחנו לא יודעים מי חי באי-ביטחון תזונתי, המספרים כיום אינם משקפים את המציאות. צריך 2-3 שאלות לבחון/לזהות מי חי באי-ביטחון תזונתי לכל אוכלוסיית ישראל דרך קופות החולים”** (נציגת משרד הבריאות). לעומת זאת, יש מי שציין כי הקריטריון היחיד לסיוע צריך להיות עצם הבקשה **“מי שבא לבקש עזרה – נותנים לו, לא בודקים מה היה איתו קודם”** (נציג עמותות 1). עוד עלה משני נציגי עמותות כי הכנסות לא מדווחות, **“כסף שחור”**, מהווה גורם מגביל בהגדרת קריטריונים וכי דרך אפשרית להתמודדות מול סוגייה זו היא חוות הדעת של העובדים הסוציאליים על סמך היכרותם עם השטח (נציגת עמותות 11). נציגת משרד הרווחה 3 הדגישה כי יש שני קריטריונים מהם יש להימנע: **“הבטחת הכנסה רק מנציחה את הבעיה”** ו-**“לא להתנות את הסיוע בהכנסות. כאשר מצליחים לעזור למשפחה להגדיל את ההכנסות שלהם יש גידול בהוצאות כי אין כבר (הקלות) למשל הנחה בארנונה”**. בהמשך לכך, נציג העמותות 2 ציין כי היעדר התייחסות לתעסוקה בקריטריונים מעודדת **“...חיי בטלה ופרזיטים”**.

סוג סיוע הרוב תמכו בכרטיס נטען ונתינת חופש הבחירה למקבלי סיוע בבחירת מוצרי מזון. לצד אלו היו שציידו בדרכים אחרות שתאמו לצרכים והעדפות של אוכלוסיות שונות (פירוט בטבלה 5).

טבלה 5. נימוקים בעד ונגד סוגי הסיוע המרכזיים הניתנים בישראל

סוג הסיוע	בעד	נגד
סלי מזון	<p>חסכון – תרומות / רכש מביאים לכך שניתן לספק למבקשי הסיוע יותר מוצרים תמורת אותה השקעה כלכלית.</p> <p>מתאים לאוכלוסיות ספציפיות – “קשישים, מרותקי בית – להם קשה לאסוף את האוכל... אם יש להם מטפל זה בסדר” (נציג עמותה 8).</p> <p>מעקב וסיוע רחב יותר – “אם יתנו למבקשי הסיוע כסף [לעומת סל</p>	<p>בזבוז – חלק מהמוצרים לא תואמים את העדפות מבקשי הסיוע ולא נאכלים. “הם מקבלים חבילות מזון שהם לא יודעים מה לעשות איתן” (נציגת משרד הרווחה והביטחון החברתי 4).</p> <p>עלויות נילוות גבוהות – “מזון מצריך לוגיסטיקה מתנדבים, מקררים ודלק” (נציג עמותה 8).</p> <p>כפל מוצרים – ישנן משפחות המקבלות סיוע ממספר עמותות ויכולות</p>

<p>לקבל מוצרים בכמות גדולה מהצורך"3 עמותות נותנות שמן ואף אחת לא נותנת עדשים". (נציג עמותה 5).</p> <p>כבוד האדם – לא מתקיימת בחירה חופשית, ואף השורש ש.פ.ל עלה מספר פעמים "לקחת את הדברים זה דבר משפיל" (נציגה ממושרד הרווחה והביטחון החברתי 2), במיוחד כאשר נעשה בפרהסיה "לעמוד בתור לקבל מזון זה הדבר הכי נורא שיש—זה משפיל, אין בחירה" (נציגת משרד הבריאות).</p> <p>בריאות – בין המוצרים ייתכן מזון לא בריא.</p> <p>תוקף – בסלים המתקבלים מתרומות עשויים להמצא מוצרים הקרובים לתפוגת תוקפן.</p> <p>עקביות/חוסר וודאות – בחלק מהסלים אין עקביות במוצרים המתקבלים.</p> <p>דוגמה הורית – ילד שמגיע עם ההורה שלו לאסוף מוצרים עשוי ללמוד כי זו הדרך הנכונה להתנהל.</p>	<p>מזון], הם לא יגיעו למפגשי מיצוי זכויות ותמיכה כללית" (נציג עמותה 5).</p> <p>השפעה חיובית על תזונת מקבל הסיוע – באמצעות תמהיל מוצרים בריא, כגון כזה המשלב פירות וירקות.</p>	
<p>בזבז – הירקות והפירות עשויים לא לתאום את העדפותיהם של מבקשי הסיוע.</p> <p>איכות – לא אחידה.</p> <p>כבוד האדם – לא מתקיימת בחירה חופשית.</p>	<p>חסכון – הצלה מביאה לכך שניתן לספק למבקשי הסיוע יותר פירות וירקות תמורת פחות השקעה כלכלית.</p> <p>מחיר – בשל העלות הגבוהה של ירקות ופירות, אם לא יקבלו אותם ככל הנראה לא יקנו.</p>	<p>ירקות ופירות</p>
<p>בריאות – החופש לרכוש איזה מזונות שחפצים בהם, טומן בו גם את החופש לרכוש מזונות לא בריאים.</p>	<p>כבוד האדם – מתקיימת בחירה חופשית.</p>	<p>כרטיס נטען/</p>

<p>בזבז – היעדר ניצול מלא פוטנציאל התקציב בשל רכישה פרטנית ולא קבוצתית. "הכסף שווה יותר בחלוקה (של מוצרים) מאשר בהגעה לסופר עם כרטיס" מתוך דברי נציגה במסגרת סיור בעמותה. "שווי התווים פחות בכ- 20% ממה שנתנו מתרומות" (נציג עמותה 8)</p>	<p>"הכרטיס נותן כבוד, נותן בחירה" (נציגת תחום עזבונות ותמיכות) "זה הרבה יותר מכבד לתת להם לקנות בעצמם את העגבנייה" (נציגת משרד הרווחה והביטחון החברתי 4) נוחות מצד נותן הסיוע – מצריך פחות לוגיסטיקה וכח אדם. נוחות מצד מקבל הסיוע – למימוש הכרטיס ברשתות השיווק.</p>	<p>תלשי קנייה</p>
<p>בושה מחשיפה – "קשה להם להתגבר על הבושה ולכן לא מגיעים" (צוות עמותה 12) עודף מזון נזרק – "מידי יום נזרק אוכל שיכול להאכיל עוד אנשים" (צוות עמותה 12)</p>	<p>תחושת שייכות, הפגת הבדידות – אינטראקציה עם אנשים נוספים ועם הצוות. "הגיעה זמרת ואוכל קצת שונה" (צוות עמותה 12), "ביום האהבה המקום נראה כמו אולם אירועים" (צוות עמותה 13) יצירת עוגן לסדר היום מרחב חיובי תמיכה לגוף ולנפש – "אני מרגישה פסיכולוגית שלהם" (צוות עמותה 12)</p>	<p>בתי תמחוי/ בתי תבשיל (מסעדה קהילתית)</p>
<p>היעדר הסדרה – בחלק מהמקרים קיימים יחסי כוחות, טריטוריאליות ואי שוויון הזדמנויות "יש אנשים שלוקחים בעלות על מקורות של מזון מוצל" (נציגת פעילים חברתיים 3) מבוסס מתנדבים בלבד – דבר היוצר חוסר יציבות היעדר פיקוח – לעיתים נעשה מתחת לרדאר, ללא אישור משרד הבריאות / רשות מקומית לגבי אוכל מבושל</p>	<p>ניצול יעיל יותר של משאבים – ניצול מזון במקום שייזרק וניצול עלויות הטמנה למזון "הטמנה עולה שונה בין עיריות, סביב 700 ש"ח לטון וצריך להוסיף לכך גם עלויות שינוע. את הכסף הזה אפשר להשקיע בהצלת מזון או כקומפוסטר..." (נציגת עמותה 10) הגברת תחושת השליטה – אדם יכול לצאת ללקט את מזונו.</p>	<p>יזמות חברתיות המבוססות רק על הצלת מזון (מקרר קהילתי, ליקוט מפחים)</p>

מזון בריא: הדעות היו חלוקות לגבי נושא מזון בריא בסיוע. הטענה העיקרית של אלו שהיו בעד להגביל חלוקת מזון מזיק כחלק מהסיוע במזון "הממשלה לא יכולה ואסור לה לחלק מזון לא בריא. כשיש רעב גדול – בחירות המזון לא טובות ולכן הדרך שלנו לעזור היא כמדיניות לא לאפשר מזונות לא בריאים" (נציג עמותות 3). בנוסף לכך, הסבר נוסף להגבלה הוא נוכח פערי בריאות "לא לתת לתת רק [מזון] בריא, זו אוכלוסייה גם ככה מאוד פגיעה, עם בעיות בריאות רבות כגון סוכרת וגם שיניים במצב לא טוב" (נציגת עמותה 6).

לעומת זאת, היו שציידו בהכללת מזון מזיק (כגון שוקולד) והיו נגד הגבלה של מזון בריא בלבד, משום שזהו צורך וזכות חופשית בסיסית של כל אדם "גם שוקולד זה משהו שאנשים צריכים" (צוות עמותה 13) "צריך כמה שפחות להיות פטרוני. הרבה משפחות בארץ לא אוכלות בריא. צריך כמה שיותר לא לשלוט בהם, לתת להם אוטונומיה" (נציגת מחקר וקידום מדיניות 4). כמו כן, דיברו על כך שיש צורך להשקיע בחינוך והדרכה לתזונה בריאה, על הנושא להיות מטופל ברמה גבוהה יותר "צריך תודעה ציבורית של מזון בריא" (נציגת מחקר וקידום מדיניות 4). דוגמה לכך ניתנה על ידי נציגת רשות מקומית 2 "הביטחון התזונתי צריך להיות קשור לחינוך. ילדים מגיעים בלי אוכל [לבית הספר]. צריך להגיע לבתי ספר ולחנך מחדש איך עובדים עם ילדים עניים – זה לא רק אין אוכל, זו התנהלות. אם יש שקל יקנו במבה או מתוק... אני לא יכולה להגיד אל תקנו דבר כזה או אחר". מבין המרואיינים היו שהציגו עמדת ביניים, לפיה ניתן לתת מזון שאינו בריא במועדים מיוחדים "לא בהכרח כל חודש, אך כן בחגים ובפתיחת השנה" (נציגת העמותות 11).

מעטפת חלק מהמרואיינים דיברו על הראייה ההוליסטית במתן סיוע במזון, כלומר סיוע במזון אינו יכול ולא צריך להתקיים לבד. יש ליצור מעטפת שתקטין את מידת התלות ותפתח את עצמאות הפרט ומשפחתו. "הסכומים [הסיוע בכרטיס נטען] שהם מקבלים הם ה"דגים", אבל צריך גם לתת את ה"חכה"...סדנאות, הפוטנציאל שלהם גדול, שיתרכזו בהעצמה ומיומנויות על מנת להיכנס לשוק העבודה כדי שיוכלו להגדיל את ההכנסה במקביל לסיוע שהם מקבלים" (נציגת מחקר וקידום מדיניות 4). אולם אחד המרואיינים הביע עמדה אחרת באשר למתן קורסים וסדנאות "יש בזה פטרנליזציה וגם לא נראה שזה מה שעוזר ליציאה מהמצב" (פעיל חברתי 3). יש שהדגישו כי התפיסה צריכה להיות רחבה "ההתמודדות צריכה להיות מהשורש" (נציגת משרד הרווחה 4), לפיה יש להתמקד בהוצאה ממעגל העוני וצמצום פערים ולפיכך לסייע בשני אפיקים: מענה עכשווי – לתת מענה לצורך במזון, ומענה לטווח הרחוק – מתן מענה ליוקר המחיה, שינוי מדרגות מס, נקודות זיכוי, שיפור יכולת השתכרות, לצד חינוך, הדרכה, מיצוי זכויות ותוכניות התערבות להוצאת הדור הבא ממעגל העוני ואי הביטחון התזונתי. יש ציינו כי

האחריות לכך היא של המדינה "האחריות על החכה – מוטלת על הממשלה. לפתח מערכת שתצמצם את הפערים, דרך הובלה ומנהיגות של הממשלה" (נציג עמותה 3).

מעקב והערכה

מהראיונות עולה כי הארגונים מבצעים מעקב פנימי מסוים אחר הסיוע הניתן מטעמם, אולם לא תמיד מפרסמים את הממצאים או שהמידע המפורסם אינו מלא. עלתה גם חשיבות המחקר ליישום מדיונות ומיצוי משאבים " **אם נדע לשלב כוחות כחוקרים יחד, אנחנו נהיה יותר אפקטיביים בשינוי מדיניות**" (נציגת מחקר וקידום מדיניות 4).

אסטרטגיות נוספות

- **הצלת מזון:** קידום הצלת מזון ברמה הלאומית למטרת סיוע במזון הכוללת חקיקה סביב הנושא, שותפות עם חקלאים ועם שווקים סיטונאים ובניית תשתית לוגיסטית ואנושית להפעלת המערך.
- **מיקוד בחילוץ מאי-ביטחון תזונתי:** על הסיוע במזון להיות רציף ובתדירות גבוהה כדי לאפשר לאדם פניות לקדם עצמו לצאת מהמצב, ובמקביל לדרבן ליציאה לעבודה, גם לעבודות עם שכר נמוך על ידי השלמת הכנסה לפי הצורך. יש להדגיש כי אסטרטגיה זו כוללת תחימה של משך סיוע.
- **שמירה על הקיים והרחבה:** הגדלת היקף הסיוע הלאומי מתוכניות קיימות, כגון: הרחבת תוכנית ההזנה לתלמידי תיכון והגדלת היקף הסיוע של המיזם לביטחון תזונתי.
- **קצבאות:** חלק מהמרואיינים תמכו בהגדלת קצבאות הביטוח הלאומי ואחרים טענו שהגדלת קצבאות מעצימה את התלות בסיוע.
- **גיוס רשתות המזון:** מתן כרטיס לרכישת מזון במחירי עלות והטבות במיסים לחנויות משתתפות.
- **תמריצים לבחירה במזון בריא:** מתן הנחות לרכישת מזון בריא באמצעות הכרטיס הנטען, למשל: הנחה לקניית פירות וירקות.
- **התייחסות פרטנית לקבוצות אוכלוסייה פגיעות שהן בייצוג יתר:** לאור בחירת חלק מהמרואיינים להדגיש נושאים ספציפיים ביחס להתמודדות עם אי-ביטחון בחברה הערבית עולה הצורך להתייחסות ממוקדת במאפיינים ובחסמים הספציפיים. הנושאים שהודגשו הם: חסך בסיוע המדינה לצמצום התופעה במגזר, שיעור גבוה של אי-ביטחון תזונתי בחברה הבדואית, מצוקת ילדים המוגברת בבתי הספר והיעדר מיצוי זכויות.

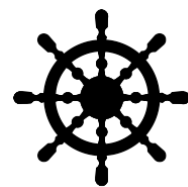
- סיוע הנעזר בתשתיות קיימות: ניצול מסגרות אליהן מגיעות אוכלוסיות שעשויות להיות באי-ביטחון תזונתי לצורך איתור ומתן סיוע. למשל: מרכז יום לקשיש ומתנ"ס שמפעיל פעילויות לבני נוער בסיכון.
- מינוי אנשי קידום התחום: יש למנות רכז תחום אי-ביטחון תזונתי במשרד הרווחה וברשות המקומית.
- סיוע אחיד לכלל האוכלוסייה: הקלה לכלל האוכלוסייה תכלול בתוכה גם האנשים באי-ביטחון תזונתי.

5.5 עמדות, צרכים והעדפות אוכלוסיית היעד לסיוע בשגרה

במטרה ללמוד לגבי צרכים, קשיים ופערים בהקשר לביטחון תזונתי בקרב אנשים הנמצאים באי-ביטחון תזונתי. ראינו אנשים אשר מקבלים היום סיוע ממשלתי או פילנתרופי, אנשים שקיבלו בעבר והסיוע פסק, וכן אנשים שזקוקים לסיוע אולם מעולם לא קיבלו אותו בין אם ידעו או לא ידעו על האפשרות לכך. דגש מיוחד ניתן לראיונות עם אנשים שבפרק זמן קצר נכנסו למשבר כלכלי שהעמיד אותם במצוקה גדולה גם בהיבט המזון והתזונה למשפחה. הנושאים בהם עסקנו בראיונות נגעו לסוג הסיוע שניתן למשפחה, לילדים, משך זמן קבלת הסיוע והיבטים ארגוניים ובירוקרטיים שקשורים בקבלת הסיוע. בכל הראיונות בקשנו לקבל את עמדת המרואיין לגבי הגוף שאמור להיות אחראי על טיפול בנושא, העדפה לסוג סיוע (כולל הסבר מדוע) והיבטים של מדיניות. נערכו 25 ראיונות החל מחודש פברואר 2023 ועד ספטמבר 2023. פירוט מאפייני המרואיינים מופיע בטבלה מספר 2. נושאי הליבה בהם עסקו הראיונות הם כלהלן: הגורם האחראי לטיפול באי-ביטחון תזונתי בישראל, סיבות לאי-ביטחון תזונתי, קריטריונים לסיוע, סוג הסיוע הראוי ומקומו של המזון הבריא בסיוע, מעטפת הסיוע, התמודדות של ועם הילדים וחסמים לקבלת סיוע. בקרב מבקשי הסיוע, האתגר והעמדות נמצאו די דומים בין כלל המשתתפים, לרבות מרואיינים מהחברה הערבית והחרדית. להלן עיקרי הדברים:

אחריות

נמצאה הסכמה בקרב המרואיינים שהמדינה צריכה להיות אחראית על נושא הבטחת ביטחון תזונתי, ואף נמתחה ביקורת מפי מספר משיבים *"מדינה לא ערוכה בכלל, לא נותנת את הדעת" (י.ח. 39)*. הדרכים בהן

אחריות זו צריכה לבוא לידי ביטוי היו מגוונות והן: העלאת השכר, הגדלת קצבאות והתאמתן לגודל המשפחה, הפחתת בירוקרטיה סביב מתן סיוע, טיפול ביוקר המחייה, הגדלת התקציב הרווחה, הנחות על הוצאות קשיחות ויצירת גוף שיטפל בתחום הביטחון התזונתי ברמה המדינית. ראוי לציין כי יש מי שתיארה כי לשכת הרווחה ברשות היא זו שצריכה לקחת אחריות *"לשכת הרווחה צריכה לדאוג לנושא הזה. מלשכת הרווחה היו אומרים לי שהם לא מחלקים"*

אוכל, אין להם תקציבים לביגוד ואוכל. זו לא הכותרת שלהם. יש עמותות – תלכי לעמותות” (י.ש 42).

סיבה עיקרית לאי-ביטחון תזונתי

כל המרואיינים שייכו את מצב חוסר הביטחון התזונתי לנסיבות שלא בשליטתם, כאשר מרביתם ראו ביוקר המחייה סיבה מרכזית: **”אם בא להם [לילדים] להתפנק הם יכולים רק בראש חודש. במדינה הכל מאוד יקר, צריך לחשוב פעמיים”** (ע.פ 55), **”הבעיה היא שהכל יקר ויש הרבה על הראש (מים, חשמל, ארנונה ותרופות) וככה מצמצמים במזון ולא קונים מה שצריך. אין מספיק כסף למזון. הכל יקר היום”** (ש.ש 66).

קריטריונים לזכאות לסיוע מהמדינה:

רבים מהמרואיינים סברו שהקריטריונים לקבלת סוגי סיוע שונים מטעם המדינה לא מאפשרים זכאות לכל מי שזקוק לסיוע **”יש לי מחלת עצבים, אנמיה וסוכרת...ביטוח לאומי לא רוצה להכיר בי כנכה כי אני עובדת... הלכתי לרופא תעסוקה ואמר שאני צריכה לעשות תאונת עבודה”** (ל.א 42). חלק מהמרואיינים טענו שנוקשות הקריטריונים יוצרת תמריץ שלילי ומתנגשת עם יציאה לעבודה: **”אני לא מאמינה שיש לי מוטיבציה גבוהה, אני בריאה יכולה לעבוד – והמדינה אומרת לי לא לעבוד!”** (מ.ד 38) ראוי לציין כי מבין המשיבים היו שהרגישו כי כתוצאה מכך נוצר מתח מול גורמי רווחה. אחת המרואיינות סבורה לגבי הסיוע במזון כי די בקריטריון יחיד **”כל מי שהגיע למצב שהוא זקוק – צריך לתת לו”** (מ.ד 38).

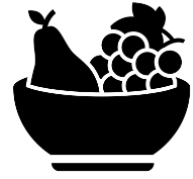

סוג ואופן מתן הסיוע

רוב המרואיינים העדיפו כרטיס נטען / כסף המאפשר בחירה חופשית והתאמה להעדפות על פני סלי מזון: **”אני מעדיף כרטיס, גם אם אקבל בסלי מזון יותר”** (א.ע 48). מבין מרואיינים היו שהעדיפו סוגי סיוע אחרים בהתאם לסטטוס שלהם, למשל אנשים ששיתפו שהם חווים בדידות והמסעדה הקהילתית ממלאת מקום חשוב בחיי קהילה וחברה עבורם: **”מה זה האוכל? האוכל הוא לא העיקר. להגיד בוקר טוב, לקבל חיוך זה העיקר, לצאת מהבית”** (י.ת 84). היו שהביעו חשש לגבי חוסר הוודאות בנוגע למשך הסיוע: **”הכי חשוב שיהיה מעוגן בחוק. שלא יעשו לנו טובה...מקבלת סיוע שנתיים. לא יודעת עד מתי אמשיך לקבל את הסיוע. זה העניין”** (ש.מ 50) מתוך המרואיינים שמקבלים מזון, היו שדיווחו על קבלת מזון או תמהיל מזון שאינו תואם את ההעדפות, התרבות והצרכים שלהם ו/או אינו מכבד.

מזון בריא

מרבית המרואיינים סבורים כי סיוע במזון צריך להיות בחירה חופשית הכוללת את כל סוגי המזונות לרבות מזונות שאינם מומלצים לצריכה כגון מזון אולטרה מעובד: *"הילדים מבקשים חטיפים ושקולדים. את זה הייתי גם רוצה שיהיה להם"* (א.ד, 38). אולם נצפתה שונות ביחס לקבלת החלטות בדבר צריכת מזון בריא, מהקוטב האחד יש שתיארו הקפדה למרות הקושי: *"הלחמניות מקמח מלא?"* (פ.י 51 סועדת במסעדה קהילתית שהציעו לה לקחת לחמניות הביתה אך הן היו מקמח לבן ולכן ויתרה על אף הצורך). לעומת זאת, יש מי שפחות מקפידים ותיארו שהדבר נעשה מחוסר ברירה *"בטח שיש קשר בין איכות התזונה ובריאות, אבל אנחנו לא שם, אנחנו בהישרדות"* (א.ע 48). חלק מהמשיבים הדגישו ביחס לסיוע בכרטיס נטען כי אין צורך בהתערבות על מנת לעודד צריכת מזון בריא משום שמיקוד הרכישה יהיה ממילא בצרכים בסיסיים ולא במזון מזיק *"למי שחסר אוכל – לא יבזבז את האוכל על מתוק"* (מ.ד 38). נציין כי המושג "מזון בריא" התפרש בדרכים שונות על ידי כמה מהמרואיינים, דוגמה לכך *"אני לא אוכל עוף מקולקל"* (א.ע 48).

מעטפת לסיוע במזון הכוללת סדנאות וקורסים

חלק מהמרואיינים מצאו שהכלים וההדרכה בנושאים של תזונה, תעסוקה, וכלכלת בית מועילים *"היה שם צימאון למידע...זה תרם להרבה אנשים למה שולחים פחמימה מלאה [בסל מזון]"* (מ.ד 38). לעומתם, היו מרואיינים שלא היו מרוצים מהתכנים מסיבות שונות, כמו היעדר מועילות או היעדר התאמה לצרכים והמגבלות: *"עם 12 ילדים אני לא צריכה שידריכו אותי, אני יכולה להדריך. אני תופרת בעצמי וקונה בדים זולים ותופרת לילדים. הייתי בסדנה ולא באמת צריכה. צריכה את הכסף, לא שום דבר אחר"* (ע.פ 55), *"הדרכה יכולה להיות טובה כשיש משהו (כסף) ומלמדים, כשאינן כסף זה לא עוזר"* (א.ע 48), *"נתנו לנו הדרכה לבישול, אבל אני מפחד להכין ולשכוח את הסיר על האש"* (י.ת 84).

מבין המרואיינים היו שהציעו אפשרויות לסדנאות או קורסים שעשויים להיות בעלי ערך, כגון: שתי מרואיינות היצעו לקדם סדנאות שתכליתן צמצום הוצאות *"עד היום רוצה ללמוד את השורות הקטנות במשכנתא (י.ח 39) או "שיפוץ ביתי, עשה זאת בעצמך"* (ש.מ 50) ואחרת הציעה סדנאות לרווחה נפשית. יש לציין כי היו מרואיינים שדיווחו כי מעולם לא הוצע להם להשתתף בקורס או בסדנה כלשהי.

מעטפת לסיוע במזון הכוללת מיצוי זכויות סוציאליות

חלק חשבו שהם מצליחים למצות את כל זכויותיהם ברווחה ואף הביעו הערכה רבה לסיוע של מחלקות הרווחה בישוב בהקשר זה *"הרווחה עשו בשבילי מעל ומעבר והם ממשיכים לעשות*

מעל ומעבר" (ל.א 42). חלק טענו שהם יודעים בוודאות שהם לא מקבלים את כל המגיע להם מהמדינה.

היו שלא היו מודעים כלל לכך שיש אפשרויות לסיוע והיו שדיווחו שהם שומעים על זכויות רק מפה לאוזן.

התמודדות עם אי-ביטחון תזונתי בקרב ילדים

המרוויינות תיארו חווית חוסר אונים מול הילדים בהתמודדות עם אי-ביטחון תזונתי: "אמא למה אין לנו כלום במקרר, תלכי כבר לקנות"... לילד זה נראה ריק. הולך לחברים ורואה שלהם יש. כאמא נשרף הלב" (נ.א 36), "יש ערבים שהילדים מבקשים ארוחת ערב אך חוץ מבסקוויט ותה אין לי מה להגיש" (א.ג, 50). ניכר המחיר הכפול שההורים "משלמים" הן בהיבט הוויתור שנאלצים לעשות בכך שמפחיתים מהאוכל שלהם על מנת להחסיר פחות מילדיהם "דואגת לבת שלי, שיהיה לה מה לאכול, אני לא אוכל הרבה" במהלך סעודה, סועדת במסעדה קהילתית אוכלת מעט מהמנה שלה כדי לקחת את מה שישאר לבת שלה בבית הביתה, פ.י 51), והן בהיבט הנפשי-בריאותי של התמודדות חסרת אונים מול הזנת ילדיהם "יכול להכניס לדיכאון ואפילו להתאבדויות. הצער על כך שלא יכולים לתת אוכל בבית יכול להוביל למקומות קשים" (נ.א 36) מבין האימהות, אלו שילדיהם קבלו הזנה במסגרות חינוכיות דווחו כי סיוע זה מקל על האחריות ההורית לדאוג לאוכל של הילדים: "[זה] נותן הרגשה טובה שיש להם אוכל" (נ.א 36) ובהתאם, אלו שלא קיבלו הביעו רצון גדול לסיוע מסוג זה "הילדים שלי לא מקבלים אוכל מבחוץ והלוואי שהם היו מקבלים" (א.ד, 38).

חסמים לסיוע במזון

זוהו ארבעה חסמים עיקריים והם:

1. חווית הבושה והסטיגמה בקבלת סיוע: "הבושה גורמת לכך שלא מבקשת באופן קבוע" (י.ש 43) "יש אפילו אנשים שנראים כאילו הם מצב טוב ומתגלגלים מגמ"ח לגמ"ח" (מ.ל 37), "מרגיש חוסר כבוד להוכיח בכל פעם שמגיעה לי עזרה" (ט.ג, 67).
2. אי הידיעה בדבר אפשרויות / זכאות לסיוע במזון "אני לא יודעת. נותנים [סיוע במזון]?" (ש.ש 66), היו ששמעו רק מפה לאוזן: "כל פעם שמעתי על זכויות מחברות" (נ.א 36), "כשביקשתי כסף לאוכל, מישהו אמר לי [שיש מסעדה קהילתית]" (ט.ג 69).
3. סיוע סלקטיבי לקבוצות אוכלוסייה: "שימי פתק של ש"ס [בבחירות] ואנחנו נדאג לכם" (ש.ל 69).
4. חשש מהשלכות הפנייה לסיוע "אף פעם לא נמשכתי לרווחה מחשש שיקחו לי את הילדים" (ל.א 42).

5.6 ביטחון תזונתי בישראל בזמן חירום – היקף התופעה וספקי סיוע

כתיבת דוח זה מתבצעת בימים בהם מתקיימת מלחמת חרבות הברזל ונושא הביטחון התזונתי בחירום שוב עולה על סדר היום לאור הצורך העולה וריבוי הגופים ויוזמות להבטחת ביטחון תזונתי. מזה כשני עשורים התמודדות בישראל עם אי-ביטחון תזונתי בחירום לוקה בחסר.⁶⁰ עוד בדוח מבקר המדינה משנת 2007 תוארו ליקויים בטיפול בעורף בזמן חירום הקשורים לתחומי אחריות ותכלול התחום ובו נכללת הבטחת מזון לאזרחים:

"התשתית הנורמטיבית הנוגעת לטיפול בעורף בעתות חירום היא מורכבת, אינה מגדירה בבהירות את תחומי הסמכות והאחריות של הגופים העוסקים בטיפול בעורף במצבים שונים, ולכן מקשה על שיתוף פעולה ותיאום מיטבי בין גופים אלו ולכן תחומים מרכזיים בטיפול בעורף "נופלים בין הכיסאות". לכך יש להוסיף את היעדרו של גוף מרכזי בעל אחריות וסמכות לתאם את פעילות כל הגופים המופקדים על הטיפול בעורף, לשלוט באירועים ולנתב את הגופים האמורים כדי למצות את יכולותיהם. בנסיבות אלה נפגעה קשות הכנתם של גופים אלה לפני המלחמה, ובזמן המלחמה שררו ביניהם בלבול ואי-הבנות בעת שנדרשו לטפל באוכלוסייה ולתת לה סיוע חיוני בתחומים כמו הספקת מזון וציוד..."⁶¹

מאז הדוח לעיל, פורסמו דוחות נוספים אשר הצביעו על פערים בהיערכות לחירום. למרות זאת, פערים אלו לא הבאו להסדרה ראויה או תיקון.⁶⁰ מכאן, המענים מטעם המדינה לטיפול באי-ביטחון תזונתי ניתנים על ידי המדינה, הצבא, המגזר השלישי והתגייסות האזרחים, כאשר לא ברור מיהו הגורם המתכלל ולא מתקיים רצף סיוע בין מצב שגרה-חירום-שגרה.

משברים ומצבי חרום מחריפים אי-ביטחון תזונתי ומכניסים למעגל אוכלוסיות חדשות.^{9,10} תקופת הקורונה היא דוגמה למצב חירום לאומי בישראל. בשנת 2020, שנת פרוץ המגפה, פרסם ארגון "לתת" כי 143,000 משפחות נוספו לאלו החיות באי-ביטחון תזונתי.⁶² משבר הקורונה והמשבר הכלכלי החריפו את היקף ועומק⁶³ הבעיה בקרב אזרחים "המוכרים לרווחה" שמקבלים סיוע ומודעים למשאבים העומדים לרשותם, וגם בקרב ציבור גדול ממעמד הביניים שנקלע לקשיים אינו "מוכר למערכת". בעקבות משבר הקורונה הופיעו קבוצות חדשות באוכלוסייה אשר סבלו/סובלות מאי בטחון תזונתי, כגון: מהגרי עבודה חוקיים ולא חוקיים, ומובטלים חדשים.^{9,10}

בפרק זמן זה פעלו גורמים שונים למתן מענה להתמודדות עם אי-ביטחון תזונתי, בראשם: הממשלה, הצבא והחברה האזרחית. דיון שהתקיים ב-2.7.2020 בשיתוף משרד הרווחה, משרד החקלאות, משרד הכלכלה, המועצה לביטחון תזונתי, שלטון מקומי, משרד המשפטים, פיקוד העורף, ביטוח לאומי, אגף התזונה ושירות המזון במשרד הבריאות, העלה

שהטיפול בנושא ביטחון תזונתי בתקופת הקורונה התבצע על ידי גופים מרובים במקביל.⁶⁴ לצד התקיימו גם שיתופי פעולה, למשל הסבת תוכנית ההזנה לקשישים ותלמידים.⁸ בתחילת משבר זה, כ-18,100 תלמידים מ-106 רשויות מקומיות ו-130,000 קשישים מ-190 רשויות מקומיות קיבלו מנות שיעודן בשגרה היה עבור תלמידים בתוכניות ההזנה השונות.⁶⁵ סיוע זה התבצע הודות לשיתוף פעולה בין משרד האוצר שיזם את הקישור, משרד הרווחה באמצעות "פרוייקט קשישים ותלמידים" שאיתרו ידועים ברווחה, משרד הבריאות בבניית תפרטים לקשישים ומשרד החינוך, אגף ילדים ונוער בסיכון לאיתור תלמידים מבתי ספר במדדי טיפוח 8 ומעלה. במסגרת זו בכל יומיים סופקו על-ידי מתנדבים ופיקוד העורף שתי ארוחות קפואות וירקות חיים וכיכר לחם אחת לשבוע.⁶⁵ במאי 2020 סיוע זה פסק.⁶⁶ סיוע נוסף בהובלה ממשלתית ניתן בשנת 2021 והוא פרויקט תלושי מזון "ביטחון תזונתי למשפחות מוחלשות" שיזם שר הפנים דאז, אריה דרעי ולו הוקצו כ-700 מיליון ₪.²³ במסגרת זו משפחות אשר מקבלות הנחה מעל 70% בתשלום הארנונה ואזרחים ותיקים המקבלים גימלת הבטחת הכנסה, היו זכאיות לקבל ב-3 פעימות, סיוע ברכישת מזון על ידי קבלת כרטיסי המזון ישירות לביתם באמצעות שליח. גובה הסיוע היה 300 ₪, כאשר כל נפש נוספת במשק הבית הייתה זכאית לקבל עוד 225 ₪. מקסימום גובה הכרטיס החכם למשק בית בכל אחת משלוש הפעימות עמד על 2400 ₪. הסיוע ניתן לכ-200,000 משפחות.⁶⁷ המגזר השלישי לקח חלק משמעותי בתקופת הקורונה, עם דיווח על עלייה חדה בביקוש.^{9,68} עוד דווח כי קושי רב פקד גם את הסקטור הזה, לפיו כבר בתחילת המגפה אחת מתוך שלוש עמותות הפסיקה את פעילותה לחלוטין.⁶⁸ הסברים לכך הם היעדר/תזמון הסיוע ממשלתי.⁶⁸ וירידות חדות בשיעור התורמים לארגונים חברתיים, סך התרומה והיקף ההתנדבויות וזאת בניגוד למה שמתרחש בזמן אסון ומלחמה.⁶⁹ בהתאמה, ארגונים גדולים וקטנים דיווחו כי הקושי המרכזי של הארגון הוא פיננסי ובנוסף ציינו כי חוסר הנגישות לאוכלוסיית היעד / שותפים היווה אתגר באותה העת.⁷⁰

רשות חירום לאומית (רח"ל) הוקמה בדצמבר 2007 לשמש כגורם מתאם ומתכלל של הארגונים המטפלים בעורף בשעת חרום. כיום אחראית לקידום היערכות גופי החירום והמשק החיוני לחירום ולתאום מוכנות משרדי הממשלה, תשתיות ומפעלים חיוניים. בחירום מגבשת תמונת מצב של החברה האזרחית עבור משרד הביטחון והממשלה.⁷¹ ברח"ל הוגדרו 15 יעדים לאומיים, היעד השלישי הוא "קיום מזון ומים ראויים" ומשמעותו היא מזון התואם את הצרכים הפיזיולוגיים והקהילתיים של תושבי המדינה ומערכת הביטחון. מזון תואם את צרכי הקיום של משק החי. מים ראויים לשתייה בכמות התואמת את הצרכים הפיזיולוגיים ותנאי מזג האוויר, כולל את האמצעים לאספקתם. כמו כן, מגדירה אספקת מזון לציבור בשלוש רמות הזנה: (1) רמת הזנה בסיסית - הניתנת ישירות לאוכלוסייה במשך עד שבוע, מזון להבטחת הקיום שניתן לצריכה בתהליך הכנה פשוט. אלו נעשים בשיתוף עם הרשות המקומית אשר אחראית לאיתור צרכים ואספקה, ופיקוד העורף מספק את המזון. (2) רמת ביניים

הכוללת אספקה למרכזים סיטונאים משך עד 3 חודשים. מזון במגוון שמאפשר "נוחות תזונתית". בתיאום משרד הכלכלה ומשרד החקלאות. (3) רמה מיטבית – אספקה שגרתית במנגנוני השיווק הרגילים.⁷²

פיקוד העורף (פקע"ר) תפקידו לסייע לארגוני החירום, הרשויות המקומיות, משרדי הממשלה וגופים ציבוריים בעורף האזרחי לקיום רצף תפקודי ושירותים חיוניים בחירום.⁷³ בשנת 2018 הועברו לפיקוד העורף רוב הסמכויות הביצועיות של רח"ל להכין את הרשויות המקומיות וגופי החירום לחירום ולהפעיל את מערך המשק לשעת חירום (מל"ח).⁷⁴ פועל כגורם מתאם של הארגונים המטפלים בעורף בשעת חירום ותומך ברשויות המקומיות לתת מענה לשיבושים בחירום. אחראי על אספקת מוצרים חיוניים בשעת חירום והנחיה לרשויות כיצד לפעול והובלת מזון לישובים מאוימים ביטחונית שמשווקי המזון אינם מגיעים אליהם.⁷⁵

מערך סיוע לאזרח (מרס"ל) מודל של מענה היררכי מתואם ומסונכרן. המערך הוקם בראשית תקופת הקורונה, מרץ 2020, בניהול פיקוד העורף ובתיאום בין משרדי ממשלה, ארגוני החברה האזרחית, הרשת להתנדבות ישראלית ובשלב מאוחר יותר גם המגזר העסקי.⁷⁵ על-פי המודל, הרשות המקומית אמורה להמשיך לתת מענה שוטף לתושבים גם בזמן חירום. כאשר לרשות אין המשאבים לתת מענה, היא פונה למרס"ל. מרס"ל משמש גורם מתאם שיוצר את הקשרים למיצוי משאבים על-ידי: בדיקת מיצוי משאבים רלוונטיים באמצעות תקשורת ישירה בלתי אמצעית בין נציגי הגופים כדי לתת מענה ברמות השונות של ההיררכיה, היבטים של סיוע ותכלול בתחום אי ביטחון תזונתי כגון: כוח אדם, לוגיסטיקה, ציוד, מזון ותקציב. למודל היו מספר אתגרים, כאלו הקשורים בסוג מצב החירום, כגון: שינוי בהנחיות מידי יום ומחסור באמצעי מיגון למתנדבים וכאלו הקשורים בליבת המערך, כגון חוסר בנוכחות ייצוגית של רשויות מקומיות, על אף שהן היו הצרכן המרכזי למתן מענים בקורונה. דבר אשר הביא לכך שהייתה תחושה שקולם לא ממש נשמע.⁷⁵

5.7 התמודדות בעולם עם אי-ביטחון תזונתי בזמן חירום

במסגרת המחקר, בצענו סקירה של תוכניות להבטחת ביטחון תזונתי שהופעלו תקופות חירום כדוגמת תקופת הקורונה. סקירה זו בוצעה עבור חמש מדינות החברות בארגון ה-OECD. ממצאי הסקירה מראים רמות שונות של מעורבות ממשלתית בטיפול באי-ביטחון תזונתי בתקופה זו, כאשר הדרכים המרכזיות מטעמן הן הרחבת פעילות תוכניות קיימות לסיוע במזון, העברת תקציב לבנקי מזון להרחבת פעילותם ושינויים בקריטריונים לקבלת סיוע ביחס לתקופת שגרה (טבלה 6).

טבלה 6: עיקרי תוכניות לביטחון תזונתי במדינות נבחרות בתקופת הקורונה

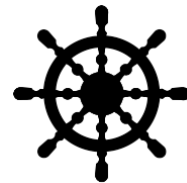
שינויים בקורונה	
<p>- הרחיבו את מספר הזכאים ואת סכום התמיכה בתוכנית SNAP. - הנפיקו כרטיס מגנטי נטען לקניית מזון עבור מקבלי סיוע. - הוסיפו סכום לכרטיס המגנטי עבור קניית מזון לילדים שבתי הספר או הגנים שלהם היו סגורים או במתכונת מצומצמת. - בתי ספר אפשרו למשפחות לאסוף ארוחות עבור ילדיהם שהספיקו לכמה ימים בכל פעם.</p>	<p>ארה"ב [37-33]</p>
<p>- עלייה בצריכת סיוע מבנקי מזון והמגבלות של המגפה הובילו לשינויים במערך חלוקת עודפי מזון, נעשתה הקלה בהגבלות כדי לאפשר את חלוקת מזון מבנקי המזון. - סיוע ממשלתי לבנקי המזון.</p>	<p>הולנד [41-38]</p>
<p>מספר בנקי המזון גדל כדי להתמודד עם העלייה במספר הפונים לסיוע. בנקי המזון ארגנו חלוקה של חבילות מזון לבתים, במיוחד עבור קשישים, ונקודות חלוקה בחוץ (במקום בתוך מבנה) לאפשר ריחוק חברתי.</p>	<p>גרמניה [42-49]</p>
<p>- רשת סיוע מזון של ארגון כנסייתי פתח אתר אינטרנט עם מפה של נקודות חלוקת מזון עירוניות לעזור לנזקקים לאתר סיוע. Kirkkopalvelut (Church Resource Agency) - חלוקת מזון של הצלב האדום התרחבה בזמן המגפה כדי לשרת את המספר הגדל של הפונים לסיוע.</p>	<p>פינלנד [54-50]</p>
<p>- בלחץ ציבורי המדינה הפעילה את תוכנית המזון לילדים בחופשה מבית ספר (HAF). -שתי עמותות גדולות (FareShare, WRAP) קיבלו מימון ממשלתי לחלק ארוחות ולתת מענה לצרכים של עמותות וקהילות מקומיות. - בנקי המזון חילקו חבילות מזון, לדוגמא Trussell Trust emergency food parcels Covid-19 emergency response Feeding Britain</p>	<p>אנגליה/ UK [59-55]</p>

5.8 גישות מובילי דעה, מקבלי החלטות ונציגי גופים הפועלים בתחום ביחס לביטחון

תזונתי בישראל בזמן חירום

בעלי העניין נשאלו לגבי הבטחת הביטחון התזונתי בחירום ביחס למסגרת האחריות של כל גוף והיערכות לזמן חירום באופן כללי ובפרט באשר לנעשה בתקופת הקורונה. נושאי הליבה בהם עסקו הראיונות הם כלהלן: הגורם האחראי לטיפול באי-ביטחון תזונתי בישראל בזמן חירום, גופים להתמודדות לאומית בזמן חירום – מרס"ל ופיקוד העורף, עמותות, רשויות מקומיות, מאגרי נתונים ובהתייחס למזון שניתן. להלן עיקרי הדברים:

אחריות לניהול ביטחון תזונתי בחירום

קיימת הסכמה כי על המדינה להבטיח את הביטחון התזונתי של אזרחיה גם בזמן חירום. *"מקומה של המדינה הוא בסיוע לנהל את הנתונים ואת המהלך הגדול של הסיוע לציבור"* (נציג עמותה 5), *"בסך הכל צריך לזכור שתפקיד גוף ממשלתי הוא לתת שירות...ולכן צריך שינתן גם בחירום (נציג מערך החירום 4), "בשעת משבר צריך לדאוג לכל [המדינה], לכל הצרכים של האדם וכמובן שביטחון תזונתי צריך להיות באירוע הזה"* (נציגת משרד הרווחה 2). לאחריות המדינה מצטרפת גם אחריות הצבא *"בחירום צריך להפעיל את הצבא"* (נציגת משרד הבריאות), לפי נציגי החירום על הצבא להבטיח רציפות תפקודית משקית וככזאת נכללת גם האחריות על יעד השירות "הבטחת מזון ומים". בהקשר זה ראוי להזכיר כי *"מזון בחירום זה לא ביטחון תזונתי"* (נציג מערך החירום 4) אשר יותר ממוקד באספקת מענה בסיסי ופחות בהגדרה הרחבה של ביטחון תזונתי הכוללת התאמה להעדפות, בריאות ועוד.

עמדות בעלי העניין לגבי הגופים שפעלו להבטחת ביטחון תזונתי בתקופת הקורונה:

מערך סיוע לאזרח (מרס"ל)

פעל לסנכרן בין הרשויות המקומיות למגזר השלישי ולמשרדי הממשלה למצוי מיטבי של משאבים. המודל הותאם למצבי חירום נוספים (מלחמה, מזג אוויר, רעידת אדמה). בקרב נציגי החירום צוינה שביעות רצון מהמודל *"התחיל להיות מסודר"* (נציג מערך חירום 3) לצד ביקורת על הצלחה לא מלאה ממרואיין אחד *"זה רעיון מצוין אבל בפועל אי אפשר ליישם...רוב הרשויות המקומיות לא עבדו איתם...אמרו ש'אין לנו את כוח האדם ואת היכולת, אין לנו את האפשרות להעביר לכם נתונים בגלל פערים משפטיים של חסיון אישי או בגלל שאנחנו לא יודעים מי צריך ומי לא צריך סיוע'.... הנושאים לא טופלו, האחריות לא נלקחה"* (לדברי יועץ המחקר). על האחריות לניהול המרס"ל נאמר כי *"לא הצבא*

צריך לנהל את המרסל. משרד ראש הממשלה צריך להיות אחראי של המרס"ל" (נציג מערך חירום 3). ראוי לציין כי המרס"ל לא הוזכר על ידי גופים ממשלתיים.

פיקוד העורף

"גוף אופרטיבי מסייע, לא מקבלים החלטות" (נציג מערך חירום 2) שמטרתו להבטיח רציפות תפקודית משקית, תוך צמצום התלות של האזרח. מתוך כך עליו לדאוג לכך שתהיה נגישות למים ומזון, למשל יצירת נקודות זמן להצטיידות ואיפיון מכולות לעבודה בשעת חירום. מספר יתרונות הועלו בהקשר לפעילות פיקוד העורף בשעת חירום, כגון: "אין גוף אופרטיבי שיכול לתת מענה בזמן מהיר כמו צה"ל...היכולת לחנוך את הרשויות לתת את העזרה הנכונה – יש לנו אמצעים, יכולת" (נציג ממערך חירום 2), "פיקוד העורף נמצא בשגרה בקשר רציף עם הרשויות המקומיות, משרדי ממשלה וארגוני המגזר השלישי וזה מהווה גורם מפתח משמעותי בזמן חירום" (נציג ממערך חירום 1). מפי נציגי החירום נמתחה ביקורת על ההתנהלות בזמן קורונה, לפיה המיקוד הוא שפיקוד העורף "לא צריך לרוץ לחלק את המזון" (נציג ממערך חירום 2) אלא "להתעסק בעיקר, באוכלוסיות המורכבות והצריכות באמת ואם ניתן לכל אחד – לא נצליח [במשימה] (נציג ממערך חירום 3)"

עמותות

לחלק מהעמותות ניתנה תמיכה תקציבית מהמדינה בתקופת הקורונה, אחרות התקשו לגייס משאבים. התפיסה לגבי מקומן של העמותות בזמן חירום הוצגה בפי אחד מנציגי העמותות כך: "העמותות הן זרוע ביצועית של המדינה" (נציג עמותה 5), נציג אחר הדגיש תוצר לוואי של הסיוע "עמותות מנסות לתת פתרונות אך אז נוצר הרושם שהמדינה לא צריכה לעשות את זה ואין מענה לכל מי שזקוק" (נציג עמותה 2).

מרבית הנציגים דיווחו כי תקופה זו השפיעה על הביקוש לסיוע, כאשר הייתה שונות ביחס לזמן בו התרחשה העלייה: בזמן המשבר ו/או אחריו. חלקם ציינו כי עלייה זו כללה אנשים אשר היו מוכרים ואנשים שלא היו מוכרים לעמותות טרם תקופת הקורונה. נושא המתנדבים עלה מפי רוב נציגי העמותות, העמותות נעזרו במתנדבים אך חלק התקשו בגיוס כח אדם "היה קשה לגייס מתנדבים, פחדו מהוירוס" (נציג עמותה 8). אחת המרואיינות ציינה כי העמותה שאליה משתייכת מנהלת מערך מתנדבי חירום אשר לא פעילים בשגרה וכי דבר זה היווה מרכיב מכריע בהתמודדות עם "הצפה של ביקוש" שפקדה את העמותה "זה יתרון, כך יכלנו לתת מענה" (נציג עמותה 11). עוד בקשר למתנדבים, בהיבט הלוגיסטי, עלתה טענה שבזמן חירום צריך גוף ייעודי ביצועי אחד "אי אפשר לתת שירות חיוני בעזרת

מתנדבים... צריך לבנות מערך חלוקה ברמת הרשויות / ברמה העירונית כדי להפעיל את זה...או...גוף לשעת חירום שיהיה אחראי ברשויות" (נציג עמותה 2).

מרבית המרואיינים דיווחו על יתרונות העמותות ביכולת להיות גמישים, להתאים לצרכים בשטח וליישם שינויים במהירות. מפי נציגי העמותות הודגשו היתרונות של עמותות בזמן חירום כגון: "היכולות שלנו היא שאנחנו מסוגלים לוגיסטית להיערך משגרה לחירום בתוך זמן קצר מאוד" (נציג עמותה 2), "העמותות פועלות יותר מהר ויעיל בזמן משבר כמו קורונה כי יודעות לאתר את מבקשי הסיוע הנעזרים בהם, בעוד שלמדינה אין את הפרטים האלו זמינים, דברים הגורמים לעיכוב הסיוע ובזבוז משאבים" (נציג עמותה 5). יש לציין כי נציגי העמותות ציינו שיתופי פעולה עם עמותות הגג, רשויות מקומיות ופיקוד העורף.

רשויות המקומיות

כלל הנציגים תיארו את הקושי בתקופת הקורונה "כל אוכלוסיית העיר הפכה לקליינטים שלנו" (צוות רשות מקומית 1). מונה ממונה קורונה האחראי גם על הטיפול באי ביטחון תזונתי, בתקופת פוסט-חירום התפקיד הסתיים. הרשויות היו אחראיות על איתור האנשים בבידוד "אותרו על סמך שלושה מקורות: משרד הבריאות, אג"ם והצוות המקומי" (נציג רשות מקומית 3). טיפלו במתן מזון לאנשים בבידוד ולאוכלוסיות מיוחדות (קשישים, אנשים עם מוגבלויות), בשותפות עם עמותות, פיקוד העורף ורשתות שיווק. צויין כי המענה מטעם המדינה היה איטי ולכן באחת הרשויות הוחלט להפעיל תמיכה לפני קבלת תקציב מהמדינה. על מנת לתת מענה ככל שניתן המתאים לצרכי התושבים הקשישים נערך סקר באחת הערים "תשאול הוא קריטי - הם נותנים גם את הבעיה וגם את הפתרון" (צוות רשות מקומית 1) בסקר זה נמצא כי מרבית הקשישים העדיפו לקבל מוצרי מזון על מנת להכין את האוכל בעצמם ולא לקבל ארוחות מוכנות כפי שהיה. כאשר ניתן הסיוע מטעם משרד הפנים, איתור הזכאים נעשה על ידי הרשות. באחת הערים דווח כי האיתור היה מורכב מכיוון שלא היו מספרי טלפון תקינים/פעילים, היו חסרים פרטים לגבי משקי הבית ולא הייתה למחלקה. בדומה למה שנשמע מפי חלק מנציגי העמותות לגבי תקופת פוסט קורונה, תואר הקושי גם כעת "עכשיו מתמודדים עם אנשים שנפגעו בריאותית או הפסיקו לעבוד ולא יכולים לחזור לעבוד. הרבה פניות על הרקע הזה. החברה האזרחית עכשיו פחות בתמונה ומרגישים את זה" (צוות רשות מקומית 2).

מאגרי נתונים לאומיים

מבין המרואיינים היו שהדגישו כי היעדר נתונים היווה מכשול שהקשה על מתן מענה מייטבי בזמן חירום: "הנתונים שיש במשרד הרווחה הם רק למי שנדרש עבורו סיוע, לא היו כל הנתונים מי דורש סיוע. הרשות הייתה צריכה להתערב – ליצור נתונים מאורגנים" (נציג מערך חירום 3). וכפי שהוזכר לעיל, גם בקרב נציגי העמותה סוגייה זו עלתה "היה בלאגן...היו הרבה פניות של תושבים...היו המון תווים שלא הגיעו לתושבי העיר מכיוון שלא היו מספיק פרטים, כגון: מספר טלפון עדכני ושם מלא..." (צוות רשות מקומית 2).

הסיוע במזון בזמן חירום

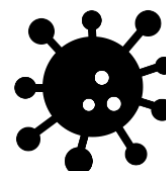

הסיוע במזון בזמן חירום נע בין מתן מענה בסיסי "לצורך הבטחת רציפות משקית תפקודית" (נציג ממערך חירום 2) לבין סיוע במזון בריא ומותאם לקבוצות אוכלוסייה שונות. היו ששיתפו כי נעשה מאמץ מוצלח לתת מזון מותאם ובריא "אם היה למשפחה תינוק הוספנו מטרנה, למשפחות גדולות שלחנו שתי חבילות...שמרנו על מזון בריא" (נציג רשות מקומית 3), "הייתה התייעצות עם דיאטניות של משרד הבריאות" (נציג מערך חירום 3). לעומתם, יש מי שציין כי לא נעשתה התאמה "אף אחד לא בדק מה יש בחבילה, לדוגמה היה יין בחבילה בפסח, ומה יהיה עם מוסלמים?...לא הייתה שום התאמה של מזון למשפחה, מה שהיה זה מה שחולק" (נציג מערך חירום 2).
באשר לסוג הסיוע, חלק מהמרואיינים דיווחו כי התקיימה אבחנה בין אוכלוסיות ובהתאם ניתן סוג הסיוע "בחירום יש שני רבדים - ארוחות חמות לקשישים ואנשים עם מוגבלויות שאין להם היכולות לבשל בעצמם, ולמשפחות מזון גולמי" (נציג עמותה 2). אולם, התייחסות לכל אוכלוסייה כמקשה אחת תוארה כשגויה על ידי נציגת אחת הרשויות המקומיות בהתאם לממצאי סקר שערכו בקרב קשישי העיר "אם הייתי חוזרת אחורה הייתי עושה דברים אחרת. לקשישים: במקום ארוחות מבושלות הייתי משתמשת בתקציב לתת למשפחות תווי קנייה או מוצרי מזון ושינוע קניות מהחנות. היכולת להכין לעצמם את האוכל לא נעלמה. למשפחות עניות: שוברים לרכישת מזון, ופירות וירקות שהן לוקסוס למשפחות האלה" (צוות רשות מקומית 1).

5.9 התמודדות אוכלוסיית היעד לסייע עם אי-ביטחון תזונתי בתקופת הקורונה

אנשים מאוכלוסיית היעד נשאלו לגבי השפעת תקופת הקורונה על מצב הביטחון התזונתי בבית, התמודדות עם ילדים מחוץ למסגרת, הסיוע והגורם המסייע. רואינו גם אנשים שבפרק זמן קצר נכנסו למשבר כלכלי בתקופת הקורונה אשר העמיד אותם במצוקה גדולה גם בהיבט המזון והתזונה למשפחה. אלו הממצאים העיקריים:

ביטחון תזונתי בתקופת הקורונה

המראיינים אשר הפכו לחסרי ביטחון תזונתי בזמן הקורונה דווחו סיבות שונות לשינוי זה והן: איבוד מקום עבודה, יציאה לחל"ת, גירושין ולידה. מרבית המראיינים אשר היו באי-ביטחון תזונתי בטרם תקופת הקורונה דיווחו כי תקופה זו חרפה את מצב אי הביטחון התזונתי בביתם. הן בקרב המראיינים שהפכו חסרי ביטחון תזונתי בתקופת הקורונה והן בקרב אלו שהיו במצב זה עוד קודם הודגש כי מצב אי הביטחון התזונתי לא חלף עם תום הקורונה *"התקופה הקשה חלפה אך עדיין קשה"* (י.ש. 43), *"בזמן הקורונה היה בסדר, איכשהו הסתדרנו, הקפאנו את המשכנתא. אחרי הקורונה מכה רצינית. לאנשים החלשים הרבה יותר קשה אחרי הקורונה. המחירים שעלו..."* (ש.מ. 50).

התמודדות עם אי-ביטחון תזונתי בקרב ילדים

בקרב משפחות עם ילדים דווחה עלייה גדולה בצורך *"כל הילדים בבית, צריך להביא המון אוכל"* (י.ח. 39), *"נהיה עוד יותר קשה. במקום לאכול לחם אחד, אכלו 7 כיכרות...הכל נבלע כי אין מספק"* (א.ע. 48). כמו כן תואר הקושי רב *"כל היום רצו לאכול. הרבה לחץ נפשי... הייתי צריכה להגיד 'נשנש לך משהו ולך לישון או לך לישון יותר מוקדם'"* (מ.ל. 37). דגש ניתן לכך כי עצם שהות הילדים בבית, ללא מסגרת חינוכית ותוכניות הזנה, הגבירה את הצורך במזון.

סיוע במזון בתקופת הקורונה

מקומה של החברה האזרחית היווה מרכיב משמעותי ולעיתים מכריע בהתמודדות עם אי-ביטחון תזונתי בתקופה זו *"אם שני [מנהלת מכולת חברתית] לא הייתה, היינו נשארים רעבים"* (ל.א. 48). גם מקומו של הסיוע ממעגלים קרובים כמו משפחה ושכנים צוין כמרכיב חשוב בהתמודדות באותה העת *"השכנים שמו אוכל מחוץ לדלת"* (ע.פ. 55). הסיוע הקהילתי, הפורמלי והבלתי פורמלי, גם הוזכר כנותן תמיכה באותה העת כגון: הרשות המקומית, המושב ובית הכנסת (כל אחד מהם על ידי מראיין אחד). אולם, רצף הסיוע משגרה לחרום לא היה קבוע ולא היה אחיד, היו שקיבלו

סיוע לפני תקופת הקורונה אך הוא פסק עם פרוץ המגפה והיו שקיבלו סיוע רחב יותר בתקופת הקורונה בהשוואה לתקופת השגרה שהופחת/פסק "קִיבְּלֵי עֶזְרָה מֵעַל וּמֵעֵבֶר [בתקופת הקורונה]. אחרי העזרה ירדה ל-20%" (מ.ל 37). ראוי לציין כי יש מי שציין כי לא קיבל סיוע כלל. מבין אלו שקיבלו סיוע הייתה שונות לגבי שביעות הרצון מסוג הסיוע: "בקורונה היה קשה נתנו לנו מנות אישיות, זה עזר. העדפתי לבשל לבד. קיבלתי אוכל מוכן. היה בהקפאה הרבה זמן. לא היה כל כך טעים אבל לא אמרתי לאף אחד" (ש.ש 66) לעומת "קיבלנו מהעירייה סל מזון ממש טוב שכלל חלב ומצרכים ארגז מבורך, נתן דחיפה טובה, פעם אחת" (ע.פ 55).

5.10 התייחסותם של בעלי עניין ובעלי תפקיד לעיקרי ממצאי המחקר

לאחר השלמת סקירת הספרות בארץ ובעולם, בשגרה ובחירום ולאחר עיבוד ממצאי הראיונות העלינו את ממצאינו ומסקנותינו הראשוניות על גבי מצגת. את הדברים הצגנו בפני כשלושים בעלי עניין ממגוון סקטורים במסגרת התכנסותה הראשונה של המועצה הארצית לביטחון תזונתי בשנת תשפ"ד, אשר נערכה בתאריך 18.10.2023. בשל הצגת הממצאים 11 ימים לאחר פתיחת מלחמת "חרבות ברזל", מטבע הדברים חלק ניכר מהדיון עסק בטיפול בביטחון תזונתי בחירום.

המשתתפים הביעו חשיבות רבה לקיום המחקר ותוצאותיו, ככזה הנותן משנה תוקף מחקרי לנושאים הידועים בקרב מרבית האנשים העוסקים בתחום, אולם לא נבחנו ותועדו בצורה מלאה, מסודרת ומקובלת. כמו כן הועלו הנושאים הבאים:

1. **בחינה מעמיקה של חסמים** לניהול אי-ביטחון תזונתי ראוי ברמה הלאומית, למשל מה מונע היווצרות גוף אחד מתכלל. בקשר לתכלול נשאלנו האם בהתאם לממצאי המחקר ניתן להציע מי מתאים להיות הגוף המתכלל. הוסבר כי זו לא הייתה מטרת המחקר ואין מתפקיד החוקרות להמליץ על כך. בהמשך לכך נוצר שיח המדגים את מורכבות הנושא, כאשר נציגה משרד הבריאות טענה שזהו תפקידו של משרד ראש הממשלה מכיוון שרק הוא יודע לתכלל מספר רב של משרדים כפי שדרוש במקרה זה. אולם גורם ממערך החירום הסביר כי אחזקת התפקיד בידי משרד ראש הממשלה היא בעייתית בחירום.

2. **אחריות המדינה** עלתה מפי רבים מהמשתתפים שהשמיעו את קולם, אשר הביעו את הצורך הגדול בנטילת אחריות הממשלה לניהול התופעה בשגרה ובחירום והתייחסות לכך כזכות בסיסית. כמו כן, נאמר כי אם הממשלה נעדרת מאחריותה היא שוללת את הזכויות של האנשים הנמצאים באי-ביטחון תזונתי. בנוסף, הוצע להוסיף מימד בנוגע למחויבות פוליטית ברמה עירונית. עוד ציינו בקשר לממשלה, כי יש להציג את ממצאי המחקר בהקדם לקובעי מדיניות ולקדם את מקומה של המדינה בטיפול בנושא.

2. **קריאה לפעול** בנוגע להיבטים שונים, כגון: חיזוק המעמד של השירות הציבורי בתקציב ובכח אדם, תקצוב ראוי של הטיפול בתופעה, פיקוח על מחירים, איתור אנשים באי-ביטחון תזונתי, קריטריונים למתן סיוע, הנגשת המידע בדבר גורמים מסייעים בשגרה ובחירום ומקומם של החקלאים בישראל בהבטחת ביטחון תזונתי בישראל.

4. **נושאים הקשורים בבריאות** כגון: פיקוח על הסיוע הניתן מטעם המגזר השלישי, הכנסת סל המזון הבריא ושילוב דיאטנים כרכזי ביטחון תזונתי במערך ברשויות.

נושאים אלו נלקחו בחשבון בכתיבת סיכום, דיון והמלצות.

6. דיון ומסקנות

עבודה זו עסקה בבחינה וניתוח של מצב הטיפול בתחום הביטחון התזונתי בישראל, וזאת על ידי ביצוע סקירה מקיפה של הנעשה בישראל ובמדינות נבחרות בעולם וקיום ראיונות עם בעלי עניין מסקטורים שונים ואוכלוסיית היעד.

במסגרת המחקר בוצע מיפוי הגופים הפעילים והיוזמות הקיימות בישראל בתחום הבטחת ביטחון תזונתי לאוכלוסייה בשגרה ובחירום. כמו כן, נבחנה גישת מובילי דעה, מקבלי החלטות ונציגי גופים הפועלים בתחום ביחס למסגרת האחריות של כל גוף ופעילות בשגרה ובחירום. בנוסף, התקבלה נקודת מבטם של אנשים הנמצאים באי-ביטחון תזונתי לגבי צרכים, קשיים ופערים בהקשר לביטחון תזונתי. הממצאים המרכזיים בעבודה זו מצביעים על הצורך בגוף ביצועי-ייעודי קבוע וגורם מתכלל לטיפול באי-ביטחון תזונתי בשגרה ובחירום ולאחר האירוע (תקופת שיקום), כאשר באחריות המדינה לטפל בכך.

הצורך בגוף ביצועי-ייעודי קבוע לטיפול באי-ביטחון תזונתי בשגרה ובחירום עלה בסקירת הספרות ובראיונות כאחד. נמצא כי קיים מנגנון פעולה לאומי חלקי בשגרה ומנגנון עם התאמות למצב בחירום, אך המעבר בין המנגנונים, בחלקו מתוכנן ובחלקו כפעולה תגובתית. נמצאו גורמים רבים העוסקים בתחום, אולם לא נמצא גורם מרכזי, מוביל ומתכלל ובוודאי לא כזה האמון על הרצף הטיפולי הנדרש בין שגרה לחירום וחזרה לשגרה. כמו כן, ממצאי סקירה שהתבצעה מטעם הכנסת בשנת 2021, הצביעה כי גורמים הנוגעים בתחום הביטחון התזונתי סברו שיש צורך בגוף או מנגנון כלשהו לתכלול פעילות בתחום הביטחון התזונתי, אולם לא הייתה הסכמה מי הוא הגוף שאמור להיות אמון על כך.⁸ כל זאת, בזמן שעולה במחקרנו זעקתם של מבקשי הסיוע בדבר הקושי וחוסר האונים מולו ניצבים בשגרה, כשלרובם קושי זה התגבר בתקופת מגפת הקורונה ואף החמיר לאחריה. לפיכך, עולמה ממחקרנו כי על מנת לתת רצף טיפולי בהתאם לצורך המתואר, יש לקיים רצף פעילות בין הגופים האמונים על הטיפול באי-ביטחון תזונתי בשגרה-חירום-שגרה. ראייה לחשיבות זו פורסמה על ידי ארגון "ג'וינט אלכא", לאחר שנת הקורונה הראשונה ובו פורסמו תובנות מחמישה מקרי בוחן, ביניהם

מרס"ל. כך נמצא כי, התובנה הראשונה להצלחת ממשקים ושיתופי פעולה בחירום היא היכרות ועבודה משותפת הקודמת לחירום. על בסיס ההיכרות המוקדמת ומהלכים קודמים, האינטימיות והאמון שנבנו תוך כדי הפעילות נבנתה קפיצת המדרגה היישומית לפעולה של כולם בחירום.⁷⁵

באשר לתקופת הקורנה, בישראל בוצעו פעולות דומות לאלו במדינות OECD שסקרנו, בראשן הזרמת תקציב לבנקי מזון והגדלת פעילותם, הרחבת קריטריוני הסיוע והקלה בהגבלות כדי לאפשר חלוקת מזון. אולם, ניכר בישראל היעדר הרגולציה הרלבנטית ומתן מידע מוסדר ונגיש לציבור ביחס לגורמי סיוע, כפי שנעשה למשל בפינלנד על ידי יצירת מפה דיגיטלית לאיתור בנקי מזון.⁵⁴

מצאנו הסכמה רחבה וכמעט מוחלטת, בקרב בעלי העניין ובקרב אוכלוסיית היעד כי על המדינה לקחת אחריות ולטפל בנושא אי-הביטחון התזונתי בישראל, הן בשגרה והן בחירום. אחריות זו צריכה לכלול מרכיבים של מניעה בהם: טיפול ביוקר המחיה ושילוב בתעסוקה לצד מרכיבים להתמודדות כגון: הרחבת המענים הישירים לסיוע במזון והקלה בקריטריונים לזכאות לקבלת סיוע באופן כללי (למשל: הקלות בארנונה, קצבאות). ממצאים אלו עולים בקנה אחד עם ממצאיה של אהובה אבן-זהר במחקרה אודות חוויותיהם של מקבלי סיוע במזון, לפיהם גם נמצאה הסכמה רחבה באשר לכך שהמדינה היא זו שאחראית לטיפול בנושא, לשאת באחריות הכללית לכך שידם של האזרחים תהיה משגת לקנות מזון וצרכים בסיסיים וגם ציינו את הצורך בהתאמת הקריטריונים.⁷⁶

החברה האזרחית נמצאה כבעלת יכולת להתאים את עצמה מהר למצב חירום ולענות על צרכים, אבל המאמצים בתוך החברה האזרחית ומול גופים ממשלתיים מתואמים חלקית והתוצאה היא חוסר או כפילות. ממצא זה בעל חשיבות רבה בשל היותה של החברה האזרחית הכתובת המרכזית למתן סיוע במזון בזמן שגרה וחירום, זהו היבט נוסף שבלט בממצאנו. בדומה לחשיבות החברה האזרחית בתחום הסיוע במזון בישראל, כך גם נמצא במדינות מפותחות נוספות בעולם, עם מידה שונה של יחס בין תמיכה החברה האזרחית למדינה.

הרשויות המקומיות מהוות מרכיב חשוב ומשמעותי בטיפול באי-ביטחון תזונתי הן בשגרה והן בחירום. בעוד שחבריה רואים עצמם בשגרה בהקשר זה ככאלו אשר מטרתם העיקרית היא לתת מענה רחב לטיפול באי-ביטחון תזונתי הכולל מתן כלים לחילוץ מהמצב, המרואיינים תופסים אותם יותר כגוף סעד, קרי: כתובת לסיוע במזון עצמו. אולם מענים מסוג זה, סיוע ישיר, הם מוגבלים מאוד ברשות ועיקר הסיוע הוא הפנייה לעמותות סיוע. היעדר תאום ציפיות ברור בין מטרותיה של הרשות המקומית לבין ציפיותיהם של מבקשי הסיוע נצפה ככזה שהביא לתסכול מצדם של האחרונים והעצמת חווית חוסר האונים.

באשר לקריטריונים, כתיבת דוח מסכם זה נעשית בו בזמן שמשרד הפנים קיבל אישור לחלק כרטיסים נטענים לסיוע במזון בראש השנה,¹⁶ דבר אשר עורר סערה ציבורית בטענה לקריטריונים היוצרים אי שוויון בחלוקה לאוכלוסיות הנזקקות.⁷⁷ סוגיה זו, קריטריונים לסיוע,

בלטה בממצאי מחקר זה, הן בהיבט החסר בקריטריונים אחידים היוצרים סיוע שאינו שוויוני והן באתגר להגדיר את הקריטריונים המתאימים לאיתור האנשים הזכאים לסיוע.

הגישה הרחבה לטיפול באי-ביטחון תזונתי, ההוליסטית, עלתה משתי קבוצות המרואיינים. לפיה, מעבר לסיוע הישיר במזון הניתן על ידי הגורמים השונים, יש לאתר את המקור לאי הביטחון התזונתי, לזהות באילו משקי בית יש סיכוי להביא לחילוץ מהמצב ובהתאם לכך יש לתת טיפול. טיפול זה כולל סיוע להגדלת ההכנסות והקטנת ההוצאות של משק הבית וזאת למשל על ידי סיוע במימוש זכויות, שילוב בשוק התעסוקה ומתן סדנאות וקורסים לצמצום הוצאות. דברים אלו עולים גם מן הספרות, כך למשל פורסמה סקירה בשנת 2022 על ידי פולארד ובות', הקוראת לקידום מנהיגות ממשלתית יחד עם המגזר השלישי ליצירת מענה מתואם למציאת מסלולים להוצאה מחוסר ביטחון תזונתי, וזאת בהתאם לפעולות שכבר נעשות במספר מדינות מפותחות לטיפול בגורמים החברתיים של חוסר ביטחון תזונתי.⁷⁸

סוג הסיוע המועדף לדעת מרבית המרואיינים הוא סיוע באמצעות כרטיס נטען לרכישת מזון אשר מעניק את חופש הבחירה וכבוד האדם. כך גם נמצא בסקר שנערך בקרב 500 אנשים חסרי ביטחון תזונתי במסצ'וסטס, אשר הביעו רצון לבחור בעצמם את מה שיאכלו.⁷⁹ אולם, מחקרנו מדגיש כי השונות באוכלוסייה יוצרת העדפות שונות כגון: אי היכולת להכין מזון ו/או הצורך באינטראקציה חברתית ובהתאם לכך לקבוצות אלו לא יתאים כרטיס נטען. עוד למדנו, כי אין להתייחס לקבוצת אוכלוסייה כמקשה אחרת, למשל אין להסיק כי קבוצת הקשישים כולה זקוקה למזון מוכן עד הבית, משום שיש בקבוצה זו גם אנשים שיעדיפו להכין בעצמם או יעדיפו לצאת מהבית ולאכול בחברה. עוד מרכיב שיש לקחת בחינת סוג הסיוע הוא ההיבט הכלכלי כמו: עלויות המוצרים ברכישה פרטית לעומת רכישה מרוכזת ו/או פוטנציאל שילוב תרומות במערך הסיוע.

באשר למזון בריא חלק מבעלי העניין העלו את החשש שמא מקבלי סיוע ירכשו מזון לא בריא באמצעות כרטיס נטען שיאפשר להם החופש לבחור. אולם, זו לא חוויית המרואיינים אשר תארו מציאות קשה ובתוכה כל או עיקר הכסף הטעון בכרטיס שמקבלים או אילו היו מקבלים מוקצה או יוקצה למזון בריא. מעבר לכך, העלו גם בהקשר זה את עניין חופש הבחירה שנפגע בהגבלה למזון בריא. ממצאים אלו מתכתבים עם ממצאיהם של מקיי ושות' שחקרו באוסטרליה את חווייתיהם של אנשים הניגשים לקבלת סיוע במזון, הם מצאו כי כאשר ניתנה ההזדמנות לבחור את האוכל, רוב המשתתפים תיארו ניסיון לעשות בחירות בריאות, כמו הניסיון לקבל פירות וירקות רבים ככל האפשר.⁸⁰

ראוי להדגיש כי סוגיית ביטחון תזונתי נמצאת בלב השיח בנושאים הקשורים בבריאות ובראשם פערי בריאות. בסקירה שהתייחסה למחקרים רבים ותארה את הקשר בין תזונה ירודה ואי-ביטחון תזונתי עם הופעת והחרפת מחלות קרדיו-מטבוליות, בריאות נפשית ירודה ושיעור השמנה גבוה וכן השפעה שלילית על התפתחות הילד;⁶ בנוסף קשר זה נמצא תורם למעמסה על מערכת הבריאות והתקציב הלאומי.⁸¹⁻⁸² בשנים האחרונות יש תמיכה גוברת

למזון בריא בפתרונות לאי-ביטחון תזונתי. בשנת 2022, ממשלת בידן אף כללה את גישת "מזון כתרופה" (food is medicine) באסטרטגיה הלאומית לטיפול ברעב, תזונה ובריאות.⁸³ מחקרנו העלה ארבעה חסמים לקבלת סיוע, כאשר הבולט בהם הוא הבושה והסטיגמה לקבלת סיוע. הבושה באה לידי ביטוי בעצם הבקשה לסיוע, החשיפה, וגם מול תהליך הבקשה לסיוע והמרכיבים הכרוכים בו. בושה וסטיגמה נמצאו בספרות כחסם מרכזי חוצה מגזרים, גילאים ותרבויות.⁸⁴⁻⁸⁶ תוצאות סקירתם של מידלטון ואחרים בשנת 2018 מצביעות על כך שלמרות שמקבלי הסיוע מעריכים את השירות שניתן על ידי בנק המזון, החוויה עלולה להיות שלילית במידה רבה, ובפרט חוויית הסטיגמה. וכך גם במחקרנו, המרואיינים הביעו הערכה והוקרה על דרכי הסיוע השונות, אולם בו בזמן חלקם תיארו את הבושה הנלווית לכך. ברוח הדברים, במחקרם של פורדאם ואחרים תיארו את הבושה כ"עלות" הנסתרת שיש לסיוע במזון, וזאת על אף שלא משלמים על המזון.⁸⁵ נראה כי תיאור זה מתאים גם לממצאי מחקר זה.

בלטו במחקרנו אוכלוסיות מיוחדות ובראשם קשישים, מוגבלים וילדים. הסיוע לאוכלוסיות אלו לא היה קבוע בתקופת חירום. קול הילדים הושמע דרך אימהותיהם אשר הביעו אתגר משולש: הקושי להביא אוכל לשולחן, הוויתור על האוכל שלהן לטובת ילדיהן והמחיר הנפשי של ההתמודדות עם החסך של הילדים. מכאן, עולה כי אוכלוסייה פגיעה נוספת היא אימהות, אשר בריאותן הפיזית והנפשית חשופה לנזקים נוכח היעדר ביטחון תזונתי במשפחתן. סוגייה זו נידונה בספרות, כך למשל במחקרה של ליב ואחרים נמצא קשר בין בריאות נפשית שלילית ואי-ביטחון תזונתי בקרב אימהות, וכאשר אי הביטחון התזונתי סווג כחמור הבריאות הנפשית נמצאה אף שלילית יותר.⁸⁷ קבוצת אוכלוסייה נוספת שקיבלה אזכור פרטני, היא החברה הערבית. הממצאים במחקרנו הנוכחי לפיהם ישנו חסך משמעותי בטיפול בהתמודדות עם התופעה, חוזרים על ממצאי מחקרם של רוקח ושות' שפורסמו בדוח "מחסמים לסיכויים – אי-ביטחון תזונתי בחברה הערבית" מטעם עמותת סיכוי בשנת 2021. מעצם החזרה על אותם הנושאים, ניתן להסיק כי המלצות הדוח לא יושמו בהיקף ובמידה הניכרים בשטח.⁸⁸

לגבי מידע ונתונים, ניכר שיתוף מוגבל במידע ונתונים אשר עלה בהקשרים שונים, בין אם בין גורמי הפעולה ובין אם מול הנזקקים לסיוע. היעדר שיתוף בנתונים (כולל מסקרים) מטעם הגופים השונים צוין ככזה הפוגע ביכולת לתת מענה מיטבי, מתואם ושוויוני. מצד המרואיינים באוכלוסיית היעד, היעדר מידע לגבי אפשרויות הסיוע נמצא כחסם בולט לקבלת סיוע, כאשר המבקשים אותו לא יודעים על האפשרויות הקיימות. הצורך בשיתוף מידע ונתונים עלה גם במחקרם קודמים, האחרון פורסם בשנת 2022 על-ידי שרביט וברנדר מטעם מכון מאירס ג'וינט ברוקדייל, אשר המליצו על הקמת מערך מידע שיטתי, נגיש ומקיף.⁹ נדגיש כי

החשיבות לביצוע דברים אלו גבוהה ביותר, מכיוון שבמקום בו "אין נתונים, אין בעיה, אין פעולה"⁸⁹.

למחקר זה קיימות מספר מגבלות, עיקרן קשור בשיטות שהוגדרו לעבודה. מחקר זה השתמש באסטרטגיית דגימת נוחות וכדור שלג ובשיטות מחקר איכותניות, לכן התוצאות אינן ניתנות להכללה על כל האנשים הנמצאים באי-ביטחון תזונתי בישראל. בהמשך לכך, כטבעו של מחקר איכותני, הניתוח משקף את הפרשנות של צוות המחקר למידע, ייתכן שאחרים היו מפרשים את המידע בצורה שונה ולכן מסיקים מסקנות שונות. כדי להתגבר על הטיה אפשרית זו, נקטנו בגישה משולשת (triangulation), המורכבת משלוש זרועות: צוות חוקרות מגוון, יועצים והצגת הממצאים לפורום רחב מדיסציפלינות שונות. במסגרת מחקר זה לא רואיינו נציגים מטעם המוסד לביטוח לאומי, אשר בחן את תופעת האי-ביטחון תזונתי במספר סקרים שביצע. ייתכן כי נקודת מבטם יכלה להאיר פתרונות אחרים. על מנת להתגבר על מגבלה פוטנציאלית זו, נקראו חומרים בנושא שהוצגו מטעם המוסד לביטוח לאומי בפורומים שונים ומצאנו שהם עולים בקנה אחד עם ממצאי המחקר הנוכחי. למרות המגבלות הללו, חוזקותיו של המחקר טמונות בעושר של המידע, ובפרט בהשמעת קולם של מגוון בעלי עניין ואנשים הנמצאים באי-ביטחון תזונתי.

לסיכום, מתוך ממצאנו עולות סוגיות ליבה רבות בנוגע להתמודדות של מדינות ואירגונים עם אי-ביטחון תזונתי. מבין סוגיות אלו בולטות: אחריות המדינה לעומת החברה האזרחית, טיפול ממוקד לעומת טיפול ארוך טווח, מתן מזון בלבד לעומת מעטפת וטיפול שורשי, סיוע אחיד ושיוויוני ובסופו של דבר, בלב ליבת הדברים, כפי שהדברים מתנהלים כיום, ניכר הפער בין המתקיים בפועל לבין מה שצריך להתקיים ביחס להיות הסיוע במזון זכות או חסד. בהתאם לכך, ממצאנו מדגישים את הצורך הגדול בהסדרת התחום על כל היבטיו ובראש ובראשונה נטילת האחריות על-ידי המדינה, מינוי גורם מתכלל לשגרה וחירום וקביעת קריטריונים ברורים והוגנים. בהקשר זה, המכשולים המרכזיים למדיניות שעולים מתוך המחקר הם היעדר הכרה פורמאלית של המדינה באחריותה ואי-מינוי הגורם מטעמה ליישום המדיניות.

7. המלצות

נדרשת מדיניות להבטחת ביטחון תזונתי בישראל, מדיניות זו כוללת:

1. מינוי גוף אחד קבוע, מוביל ומתכלל, בעל סמכויות, שיהיה אמון על הטיפול באי-ביטחון תזונתי בשגרה ובחירום. גוף זה יורכב מנציגים של בעלי העניין המרכזיים ותפקיד כל נציג ותרומתו יהיו ברורים. גוף זה יהיה אחראי על ביצוע תהליך שוטף של בקרה, לימוד ושיפור תפקוד.
2. ביצוע איתור אקטיבי של זכאים לסיוע על-פי קריטריונים ברורים ומייצגים של אנשים הנמצאים באי-ביטחון תזונתי.
3. הגדרת דרכי הסיוע וסוגי הסיוע, כמו כן הגדרת מעטפת תומכת שתסייע במימוש זכויות, שילוב בשוק התעסוקה ומתן סדנאות וקורסים לצמצום הוצאות.
4. התווית עקרונות מחייבים לתמהיל סיוע המספק תזונה בריאה על מנת לצמצם פערים בבריאות.
5. הבחנה ברורה בין אוכלוסיות וצרכים שונים בתקופות שגרה ובתקופות חרום, בין מצב כרוני לבין מצב אקוטי.
6. התחשבות בצרכים והעדפות של קבוצות האוכלוסייה השונות בניתוב לסוג הסיוע ולמעטפת הסיוע, תוך דיאלוג שוטף עם נציגי כל קבוצת אוכלוסייה.
7. הנגשת מידע באשר לקיומן של אפשרויות סיוע במזון ובמעטפת התומכת.
8. שיתוף בנתונים על ידי כל בעלי העניין, בדגש על: גורמי הסיוע הפורמליים והבלתי פורמליים לטובת יעול והערכה עיתית של תהליכי הביצוע ותוצאותיו.
9. שימוש במערכת ממוחשבת דינאמית שתציג תמונת מצב בזמן אמת של מידע ונתונים ברמה הארצית וברמה המקומית, ביחס לצורכי האוכלוסייה באי-ביטחון תזונתי ומתן המענה מצד גורמי הסיוע המספקים אותו. כלי זה יהווה בסיס לאיתור צרכים, צמצום כפילויות, יעול התהליכים וקבלת החלטות הן בתקופת שגרה והן בתקופת חירום על מאפייניהן השונים.

8. רשימת ספרות

- .1 Neuhouser ML. The importance of healthy dietary patterns in chronic disease prevention. *Nutrition Research*, 2019;70:3-6.
<https://doi.org/10.1016/j.nutres.2018.06.002>
- .2 Food and Agriculture Organization of the United Nations (FAO). The state of food security and nutrition in the world, 2021 [Report]. [Accessed on June 10, 2022]. Available at: <https://www.fao.org/publications/sofi/2021/en>
- .3 המוסד לביטוח לאומי. ביטחון תזונתי 2021, מהלך הסקר והממצאים העיקריים. 2023 [אינטרנט]. [נשלף ב-3 באוגוסט 2023]. זמין ב-
<https://www.btl.gov.il/Publications/research/Pages/SkerBITCONTzonti.aspx>
- .4 עמותת לתת. דוח העוני האלטרנטיבי, מהדורה 19, ישראל 2021. [נשלף ב-6 ליוני, 2022]. זמין ב: <https://www.latet.org.il/upload/files/164375720561f9be955c29041261.pdf>
- .5 Jones AD. Food insecurity and mental health status: A global analysis of 149 countries. *American Journal of Preventive Medicine*, 2017; 53(2):264-73.
<https://doi.org/10.1016/j.amepre.2017.04.008>
- .6 Gundersen C, Ziliak JP. Food insecurity and health outcomes. *Health Affairs*, 2015;34(11):1830-9. <https://doi.org/10.1377/hlthaff.2015.0645>
- .7 Endeweld M, Goldsmith R, Endevelt R. The demographic and morbidity characteristics of a population receiving food support in Israel. *Israel Journal of Health Policy Research*, 2018;7(1):54. <https://doi.org/10.1186/s13584-018-0238-8>
- .8 הכנסת, מרכז המחקר והידע. מערך הביטחון התזונתי בישראל – סקירה. ירושלים, 2021. [נשלף ב-6 ליוני, 2022]. זמין ב: https://fs.knesset.gov.il/globaldocs/MMM/0eaf37d1-1319-eb11-8109-00155d0aee38/2_0eaf37d1-1319-eb11-8109-00155d0aee38_11_18115.pdf
- .9 אור שרביט ז, ברנדר ד. אי-ביטחון תזונתי בישראל – מאפיינים, מענים ואתגרים. מכון מאירס ג'וינט ברוקדייל, ירושלים, 2022. [נשלף ב-6 ליוני, 2022]. זמין ב: https://brookdale.jdc.org.il/wp-content/uploads/2022/03/Heb_Report_RR-894-22.pdf
- .10 גיל-עד ה. העניים החדשים: לא רואים את האור בקצה מנהרת הקורונה. *Ynet*, 12 במרץ, 2021 [אינטרנט]. [נשלף ב-12 נובמבר 2023]. זמין ב: <https://www.ynet.co.il/news/article/B1FqHluX00>
- .11 בלייכפלד מגנאזי מ, אופיר ע, סרטאנה ג, אנדוולט ר. אי בטחון תזונתי בקרב חסרי מעמד בדרום תל אביב. אגף התזונה, משרד הבריאות, לשכת הבריאות המחוזית ת"א, 2021 [אינטרנט]. [נשלף ב-6 ליוני, 2022]. זמין ב: https://www.gov.il/BlobFolder/reports/alien-food-insecurity-south-tel-aviv/he/files_publications_units_Nutrition_alien-food-insecurity-south-tel-aviv.pdf

- .12 Rus M, Sandu N, and Tanase Tasente T. Introduction to the analysis of public policies. *Technium Social Sciences Journal*, 2020;3(2):3-6.
<https://doi.org/10.47577/tssj.v3i2.155>
- .13 Weimer DL, Vining AR. Policy analysis: concepts and practice. 6th Ed. NY: Routledge; 2017. <https://doi.org/10.4324/9781315442129>
14. United States Department of Agriculture (USDA). Adult Food Security Survey Module, 2012 [Internet]. [Accessed on January 10, 2023]. Available at: <https://www.ers.usda.gov/media/8271/hh2012.pdf>
15. United States Department of Agriculture (USDA). Six-Item Short Form of the Food Security Survey Module, 2012. [Internet]. [Accessed on January 10, 2023]. Available at: <https://www.ers.usda.gov/media/8282/short2012.pdf>
16. משרד הפנים. חלוקת תווי מזון [אינטרנט]. [נשלף ב-12 בנובמבר 2023]. זמין ב: [/https://govextra.gov.il/moin/tlush-mazon/home](https://govextra.gov.il/moin/tlush-mazon/home)
17. גייסטאר. אתר העמותות של ישראל, משרד המשפטים. תוצאות חיפוש "מזון" [אינטרנט]. [נשלף ב-10 בינואר 2023]. זמין ב- <https://www.guidestar.org.il/search-malkars>
18. ארגון לקט ישראל. אודות לקט [אינטרנט]. [נשלף ב-22 בנובמבר 2022]. זמין ב [/https://www.leket.org/about-leket](https://www.leket.org/about-leket)
19. ארגון לתת. אודות לתת. [אינטרנט]. [נשלף ב-22 בנובמבר 2022]. זמין ב <https://www.latet.org.il>
20. אטדגי א. מקרר קהילתי נפתח בכפר סבא: יספק אוכל חינם לנזקקים. *mYnet*, 19 בנובמבר, 2020 [אינטרנט]. [נשלף ב-12 נובמבר 2023]. זמין ב: https://kfarsaba.mynet.co.il/local_news/article/rkyS0WN5w
21. קואל א. חיים בזבל: הישראלים שמתקיימים מ"מציאות" בפחי האשפה. *Ynet*, 2 ביולי 2023 [אינטרנט]. [נשלף ב-12 נובמבר 2023]. זמין ב: <https://13tv.co.il/item/news/domestic/health/dumpster-903596192/?pid=62&cid=902992386>
22. אשל חב"ד. המיזם הלאומי לביטחון תזונתי [אינטרנט]. [נשלף ב-22 בנובמבר 2022]. זמין ב- [/https://eshel.org.il/%D7%AA%D7%96%D7%95%D7%A0%D7%94](https://eshel.org.il/%D7%AA%D7%96%D7%95%D7%A0%D7%94)
23. בלוי מ, יו"ר ארגון אשל חב"ד, ינואר 2023.
24. משרד הרווחה והביטחון החברתי. הפעלת פרויקט למשפחות נזקקות בתחום הביטחון התזונתי, סדנאות ומיצוי זכויות, בפריסה ארצית. ירושלים, 2022 [אינטרנט]. [נשלף ב-13 לנובמבר, 2023] זמין ב- <https://www.molsa.gov.il/tenders/servicetenders/documents.pdf.2022>
25. שפיר נ. בג"ץ אישר לחלק את תווי המזון של דרעי ל-2023: הקריטריונים ל-2024 ייבחנו. *גלובס*, 13 בספטמבר, 2023 [אינטרנט]. [נשלף ב-12 נובמבר 2023]. זמין ב: <https://www.globes.co.il/news/article.aspx?did=1001457870>

- .26 ארגון לתת. קריטריונים לבחירת עמותות שותפות [אינטרנט]. [נשלף ב-22 בנובמבר 2022].
זמין ב: <https://www.latet.org.il/charities>
- .27 הוד עובדיה ס. מנהלת מחלקת תזונה ובטיחות מזון, לקט ישראל. ינואר 2023.
- .28 ארגון לקט ישראל. אמנה לשיתוף פעולה בין עמותות וארגונים/גופים ללא כוונת רווח אשר יכרו כ "חברי לקט" לבין עמותת "לקט ישראל", 2022. מסמך שלא פורסם.
- .29 United States Department of Agriculture (USDA). Definitions of food security [Internet]. [Accessed on January 10, 2023]. Available at:
<https://www.ers.usda.gov/topics/food-nutrition-assistance/food-security-in-the-u-s/definitions-of-food-security/>
- .30 Food Standards Agency (FSA), Government of the United Kingdom. Food poverty [Internet]. [Accessed on January 10, 2023]. Available at:
<https://www.food.gov.uk/business-guidance/food-poverty>
- .31 La Via Campesina (2021). Food sovereignty, a manifesto for the future of our planet, 2021 [Internet]. [Accessed on January 10, 2023]. Available at:
<https://viacampesina.org/en/food-sovereignty-a-manifesto-for-the-future-of-our-planet-la-via-campesina>
- .32 Thorndike AN, Gardner CD, Kendrick KB, Seligman HK, Yaroch AL, Gomes AV, Ivy KN, Scarmo S, Cotwright CJ, Schwartz MB; American Heart Association Advocacy Coordinating Committee. Strengthening US food policies and programs to promote equity in nutrition security: a policy statement from the American Heart Association. *Circulation*. 2022;145(24):e1077-e1093.
<https://doi.org/10.1161/CIR.0000000000001072>.
- .33 Food and Nutrition Service, United States Department of Agriculture (USDA). Supplemental Nutrition Assistance Program (SNAP) and the Thrifty Food Plan [Internet]. [Accessed on January 10, 2023]. Available at:
<https://www.fns.usda.gov/snap/thriftyfoodplan>
- .34 Center on Budget and Policy Priorities (2022). A quick guide to SNAP eligibility and benefits, 2022 [Internet]. [Accessed on January 10, 2023]. Available at:
<https://www.cbpp.org/research/food-assistance/a-quick-guide-to-snap-eligibility-and-benefits>.
- .35 Food and Nutrition Service, United States Department of Agriculture (USDA). National School Lunch Program [Internet]. [Accessed on January 10, 2023]. Available at: <https://www.fns.usda.gov/nslp>
- .36 Food and Nutrition Service, United States Department of Agriculture (USDA). Summer Food Service Program [Internet]. [Accessed on January 10, 2023]. Available at: <https://www.fns.usda.gov/sfsp/summer-food-service-program>

- .37 Department of Agriculture Food and Nutrition Service. Special Supplemental Nutrition Program for Women, Infants, and Children (WIC): Revisions in the WIC food packages. Federal Register, 2022. 87(223), Proposed Rules. Accessed on January 10, 2023]. Available at: <https://www.govinfo.gov/content/pkg/FR-2022-11-21/pdf/2022-24705.pdf>
- .38 Global Child Nutrition Foundation. Global survey of meal programs 2021: Netherlands. [Accessed on January 10, 2023]. Available at: https://gcnf.org/wp-content/uploads/2022/04/Netherlands_2021_03_10.pdf
- .39 Voedselbanken Nederland. English [Internet]. [Accessed on January 10, 2023]. Available at: <https://voedselbankennederland.nl/vertalingen/english/>
- .40 Nehra W. Food banks in the Netherlands. I Am Expat. 2020 [Internet]. [Accessed on January 10, 2023]. Available at: <https://www.iamexpat.nl/expat-info/dutch-expat-news/food-banks-netherlands>
- .41 Rao M, Bast A, de Boer A. How COVID-19 impacted surplus food redistribution in the Netherlands: An explorative study. Food Security, 2022;14: 1377–1385. <https://doi.org/10.1007/s12571-022-01291-y>
- .42 Chemnitz C, Dewitz I, Weigelt J (Eds.) Food poverty: Power poverty hunger. food system facts, 2021 [Internet]. Heinrich-Böll-Foundation and TMG Research. [Accessed on January 10, 2023]. Available at: https://www.boell.de/sites/default/files/2021-09/factsheet_hunger_EN_2021_web_20210910.pdf
- .43 European Commission. Agriculture and rural development: School scheme explained [Internet]. European Union. [Accessed on January 10, 2023]. Available at: https://agriculture.ec.europa.eu/common-agricultural-policy/market-measures/school-fruit-vegetables-and-milk-scheme/school-scheme-explained_en#budget
- .44 Arens-Azevedo, U. (2021). School food programs in Germany [Webinar]. Coalition for Healthy School Food, Canada. [Accessed on January 10, 2023]. Available at: https://video.wixstatic.com/video/e7a651_c076356b655c4ab6938cae91373c446e/1080p/mp4/file.mp4
45. Tecklenburg, E (2021). School food programs in Germany [Webinar]. Coalition for Healthy School Food, Canada. [Accessed on January 10, 2023]. Available at: https://video.wixstatic.com/video/e7a651_c076356b655c4ab6938cae91373c446e/1080p/mp4/file.mp4

- .46 Tafel Deutschland. English information [Internet]. [Accessed on January 10, 2023]. Available at: <https://www.tafel.de/english-information>
- .47 Tafel Deutschland (2019). Save Food. Help People [Digital brochure]. [Accessed on January 10, 2023]. Available at: https://www.tafel.de/fileadmin/media/Englische_Informationen/2019-10-28_Tafel_Imagebroschuere_EN_Web_Doppelseiten.pdf
- .48 Tafel Deutschland (2020). Overcoming the crisis together [Digital brochure]. [Accessed on January 10, 2023]. Available at: https://www.tafel.de/fileadmin/media/Themen/Coronavirus/2020-12-04_Corona-Wirkungsbroschuere_EN_web.pdf
- .49 Simmet A, Tinnemann P, Stroebele-Benschop N (2018). The German food bank system and its users-a cross-sectional study. *International Journal of Environmental Research and Public Health*. 2018;15(7):1485. <https://doi.org/10.3390/ijerph15071485>
- .50 Global Child Nutrition Foundation. Global survey of meal programs 2021: Finland. [Accessed on January 10, 2023]. Available at: https://gcnf.org/wp-content/uploads/2022/05/Finland_2021_final2.pdf
- .51 Finnish National Agency for Education. School meals in Finland [Internet]. [Accessed on January 10, 2023]. Available at: <https://www.oph.fi/en/education-and-qualifications/school-meals-finland>
- .52 Tikka, V. Charitable food aid in Finland: from a social issue to an environmental solution. *Agriculture and Human Values*, 2019;36:341–352. <https://doi.org/10.1007/s10460-019-09916-3>
- .53 Finnish Red Cross. Red Cross responds to growing need for food aid. 2022 [Internet]. [Accessed on January 10, 2023]. Available at: <https://www.redcross.fi/our-work/food-aid-activities/red-cross-responds-to-the-growing-need-for-food-aid/>
- .54 Eurodiaconia. Our member Kirkkopalvelut launches food aid network. 2020 [Internet]. [Accessed on January 10, 2023]. Available at: <https://www.eurodiaconia.org/2020/02/church-resource-agency-launches-a-food-aid-network/>
- .55 Gov.UK. Healthy Start [Internet]. [Accessed on January 10, 2023]. Available at: <https://www.gov.uk/healthy-start>
- .56 Food Foundation. Superpowers free school meals evidence pack. 2022 [Internet]. [Accessed on January 10, 2023]. Available at: <https://foodfoundation.org.uk/publication/superpowers-free-school-meals-evidence-pack>

- .57 Martin Caraher. Food security programs in the UK. [Personal communication, January 10, 2023].
- .58 Feeding Britain. About us [Internet]. [Accessed on January 10, 2023]. Available at: <https://feedingbritain.org/about-us/>
- .59 Trussell Trust. How food banks work [Internet]. [Accessed on January 10, 2023]. Available at: <https://www.trusselltrust.org/what-we-do/how-foodbanks-work/>
- .60 זלצברג ע, נויפלד ר. מרכז הידע והמחקר הלאומי בנושא חירום. ניהול מצבי חירום בישראל: לקראת דוקטרינה ישראלית ומסגרת רגולטורית כוללת, 2022. [נשלף ב-10 לנובמבר, 2023]. זמין ב: <https://minervaxtremelaw.haifa.ac.il/wp-content/uploads/2022/03/SalzbergerNeufeld-24-2-2022.pdf>
- .61 משרד מבקר המדינה ונציבות תלונות הציבור. היערכות העורף ותפקודו במלחמת לבנון השנייה, 2007 [אינטרנט]. [נשלף ב-10 לנובמבר, 2023]. זמין ב: <https://www.mevaker.gov.il/sites/DigitalLibrary/Pages/Publications/253.aspx?AspxAutoDetectCookieSupport=1>
- .62 לתת. דוח השפעה חברתית שנת 2020 בצל הקורונה והמשבר הכלכלי, 2020. [נשלף ב-10 לנובמבר, 2023]. זמין ב: <https://www.latet.org.il/upload/files/16118404206012bba48c61818636.pdf>
- .63 Lewin, A.C., Shamai, M. & Novikov, S. Surviving in Crisis Mode: The Effect of Material Hardship and Social Support on Emotional Wellbeing Among People in Poverty During COVID-19. Social Indicators Research, 2023. 165, 245–265. <https://doi.org/10.1007/s11205-022-03011-7>
- .64 משרד הבריאות, אגף התזונה. בטחון תזונתי ממחשבה למעשה. 12 ביולי, 2020 [אינטרנט]. [נשלף ב-6 ביולי 2021]. זמין ב- <https://govextra.gov.il/media/22725/nut-294819720.pdf>
- .65 הלפרין ח, מויאל ח. הזנה בתקופת הקורונה, דיון מנכ"ל, משרד החינוך המנהל הפדגוגי, היחידה לתוכניות משלימות למידה, 22 באפריל 2020.
- .66 הכנסת, מרכז המחקר והידע. ביטחון תזונתי בקרב ילדים בישראל: פעילות ממשלתית בשגרה ובמהלך מגפת הקורונה. ירושלים, [אינטרנט]. 2021. [נשלף ב-10 לנובמבר, 2023]. זמין ב- https://fs.knesset.gov.il/globaldocs/MMM/7a277a9f-1319-eb11-811a-00155d0af32a/2_7a277a9f-1319-eb11-811a-00155d0af32a_11_18097.pdf
- .67 משרד הפנים. כרטיסי מזון נטענים לאוכלוסיות זכאיות, 2021. [נדלה ב-15.01.23]. זמין ב- [/https://govextra.gov.il/moin/tlush-mazon/home](https://govextra.gov.il/moin/tlush-mazon/home)
- .68 מנהיגות אזרחית, משבר הקורונה. סיכום ותמונת מצב הארגונים [אינטרנט]. [נשלף ב-12 בנובמבר 2023] זמין ב- <https://www.migzar3.org.il/post-סיכום-ותמונת-מצב-הארגונים>

- .69 Pollard CM, Booth S. Food insecurity and hunger in rich countries-it is time for action against inequality. *International Journal of Environmental Research and Public Health*. 2019;16(10):1804. <https://doi.org/10.3390/ijerph16101804>
- .70 מנהיגות אזרחית, המכון למשפט ופילנתרופיה, שיתופים. סקר השפעת משבר נגיף הקורונה על ארגונים חברתיים בישראל – דוח מסכם, אפריל 2020 [אינטרנט]. [נשלף ב-10 לנובמבר, 2023] זמין ב-
<https://wiki.sheatufim.org.il/w/upload/sheatufim/8/80.pdf>
- .71 משרד הביטחון. רשות חירום לאומית (רח"ל) [אינטרנט]. [נשלף ב-15 לאוקטובר, 2023]. זמין ב- <https://www.mod.gov.il/Departments/Pages/rahel.aspx>
- .72 רשות חירום לאומית. התפיסה להבטחת הרציפות התפקודית באספקת המוצרים השירותים באמצעות יעדים לאומיים ורמות שרות. משרד הביטחון, 2022.
- .73 פיקוד העורף. תפקידו של פיקוד העורף [אינטרנט]. [נשלף ב-15 לאוקטובר, 2023]. זמין ב- www.oref.org.il/12409-16156-he/pakar.aspx
- .74 ארץ ע. כך הפכה רשות החירום הלאומית לשחקן משנה לא ממש רלוונטי. כלכליסט, 16 באוקטובר 2023 [אינטרנט]. [נשלף ב-17 לאוקטובר, 2023] זמין ב- <https://www.globes.co.il/news/article.aspx?did=1001460323>
- .75 רבינוביץ אא. מהר וביחד – מפתחות הצלחה לפעולה שיתופית בחירום - תובנות מחמישה מקרי בוחן שנבחנו במהלך 2020. ארגון הגיוינט, אלכא, 2021. [נשלף ב-15 לאוקטובר, 2023] זמין ב- <https://www.thejoint.org.il/wp-> <https://www.thejoint.org.il/digital-library/4229>
- .76 אבן זהר א. אי ביטחון תזונתי, חיוניותיהם של מקבלי הסיוע. בית הספר לעבודה סוציאלית, אוניברסיטת אריאל, 2019. [נשלף ב-6 ליוני, 2022] זמין ב- https://www.btl.gov.il/Publications/Social_Security/bitachon109/Documents/30-ahuva.pdf
- .77 לוין ח, דוידוביץ נ, טרואן א, אדלר ד. עמדה לתקציב המדינה - חלוקה חוזרת של תלושי מזון. איגוד רופאי בריאות הציבור בישראל, 11 במאי 2023 [נשלף ב-15 לאוקטובר, 2023]. זמין ב- <https://cdn.doctorsonly.co.il/2023/05/עמדה-לתקציב-המדינה-חלוקת-חוזרת-של-תווים.pdf>
- .78 Pollard CM, Booth S. Food insecurity and hunger in rich countries—It is time for action against inequality. *International Journal of Environmental Research and Public Health*. 2019;16(10):1804. <https://doi.org/10.3390/ijerph16101804>
- .79 Hidrobo M, Hoddinott J, Peterman A, Margolies A, Moreira V. Cash, food, or vouchers? Evidence from a randomized experiment in northern Ecuador, *Journal of Development Economics*, 2014. 107. <https://doi.org/10.1016/j.jdeveco.2013.11.009>
- .80 McKay FH, Haines BC, Beswick H, McKenzie H, Lindberg R. The prevalence, severity and experience of food insecurity in Australia: An investigation of food aid use. *Health & Social Care in the Community*. 2020;28(6):2399-407. <https://doi.org/10.1111/hsc.13062>

- .81 White-House-National-Strategy-on-Hunger-Nutrition-and-Health-FINAL.pdf [Internet]. [cited 2023 Nov 15]. <https://www.whitehouse.gov/wp-content/uploads/2022/09/White-House-National-Strategy-on-Hunger-Nutrition-and-Health-FINAL.pdf>
- .82 Downer S, Clippinger E, Kummer C. Food is medicine research action plan. Jan. 27, 2022. Aspen Institute, Center for Health Law and Policy Innovation, Harvard Law School. https://www.aspeninstitute.org/wp-content/uploads/2022/01/Food-is-Medicine-Action-Plan-Final_012722.pdf
- .83 Tarasuk V, Mitchell A, McLaren L, McIntyre L. Chronic physical and mental health conditions among adults may increase vulnerability to household food insecurity. *J Nutr.* 2013 Nov;143(11):1785-93. <https://doi.org/10.3945/jn.113.178483>.
- .84 Peterson N, Freidus A, Tereshenko D. Why college students don't access resources for food insecurity: Stigma and perceptions of need. *Annals of Anthropological Practice.* 2022;46(2):140-54. <https://doi.org/10.1111/napa.12190>
- .85 Purdam K, Garratt EA, Esmail A. Hungry? Food insecurity, social stigma and embarrassment in the UK. *Sociology.* 2016;50(6):1072-88. <https://doi.org/10.1177/0038038515594092>
- .86 Witt CD, Hardin-Fanning F. Social norms and stigma: Implications for measuring childhood food security. *Journal of Hunger and Environmental Nutrition.* 2021;16(1):82-94. <https://doi.org/10.1080/19320248.2020.1826379>
- .87 Liebe RA, Adams LM, Hedrick VE, Serrano EL, Porter KJ, Cook NE, Misyak SA. Understanding the relationship between food security and mental health for food-insecure mothers in Virginia. *Nutrients.* 2022;14(7):1491. <https://doi.org/10.3390/nu14071491>
- .88 רקה. מחסמים לסיכויים – אי-ביטחון תזונתי בחברה הערבית. עמותת סיכוי, ירושלים וחיפה, 2021. [נשלף ב-6 ליוני, 2022]. זמין ב: <https://www.sikkuy-aufoq.org.il/wp-content/uploads/2021/08/אי-ביטחון-תזונתי-הנוסח-הסופי-הגרסה-הדיגיטלית-1.pdf>
- .89 Friel S., Vlahov D., Buckley R.M. No Data, no problem, no action: Addressing urban health inequity in the 21st century. *Journal of Urban Health.* 2011;88:858–859. <https://doi.org/10.1007/s11524-011-9616-z>

9. נספחים

נספח א': שאלון לבעלי עניין

חלק 1 – הארגון ופעילות

1. ספר לי על הארגון שלך.
2. איך אתה מגדיר את תפקיד הגוף אותו את מייצג בקשר לביטחון תזונתי?
3. ספר לי על הפעילות שלכם בהקשר לביטחון תזונתי לגבי הנקודות הבאות:
מהו היקף הפעילות שלכם?
לכמה אנשים אתם מסייעים?
כיצד ניתן לקבל סיוע מכם? מהם הקריטריונים? (האם הנתמכים מוכרים לרווחה?)
מהי תדירות הסיוע?
מהו משך הסיוע?
מה אתם בעיקר מחלקים? האם רוכשים את המזון או מקבלים?
האם יש התייחסות למי שמקבל את המזון? קשישים, משפחות
האם יש התייחסות למזון בריא? מה למשל?
כמה אנשים עובדים בתחום?
כמה מתנדבים?
4. האם נוצרה תלות את אנשים מסוימים? מה העמדה שלכם? (במידה ויש כוונה = אלו פעולות עושים? אלו פעולות יכולים לעשות?)
5. האם קיימת תוכנית לשינוי כלשהו בפעילות שלכם בטווח הקרוב? בטווח הרחוק? (למשל הרחבת פעילות)
6. אילו ממשקים יש לכם ועם מי? (עמותות אחרות, עירייה, משרדי ממשלה)
7. מקורות תקציב?
8. האם אתם מקיימים מעקב, הערכה בנוגע למקבלי הסיוע?

חלק 2 – מהי מדיניות אופטימלית, מהו המכניזם:

1. של מי האחריות לביטחון תזונתי? (כולל איתור הנזקקים לסיוע)
2. איך לדעתך צריך לנהל את הביטחון התזונתי בישראל? (האם צריך גוף אחראי-על?)
3. איזה סוג סיוע נכון לדעתך לתת? (כרטיסים / מזון בושל / מצרכים)
4. מה דעתך על הגבלת חלוקת מזון מזיק?
5. מה לדעתך צריך לשנות ביחס להתנהלות כיום בנושא ביטחון התזונתי בישראל?
6. מה לדעתך צריך לשמר ביחס להתנהלות כיום בנושא ביטחון התזונתי בישראל?
7. ספר לי על הפעילות שלכם בתקופת הקורונה. במידה וחל שינוי ביחס לשגרה, תאר כיצד השינוי בא לידי ביטוי.
8. כיצד לדעתך יש לסייע במזון בתקופת חירום לאומית?
9. האם בעקבות מגפת הקורונה הכנתם תוכנית חירום?

נספח ב': שאלון לאוכלוסיית היעד

מאפיינים סוציו-דמוגרפיים:

1. מאיפה את/ה בארץ?
2. מצב משפחתי? מספר ילדים?
3. גיל?
4. את/ה עובד/ת? במה?
5. דת? (חילוני/דתי/חרדי)
6. השכלה
7. מקורות הכנסה

בריאות:

1. מה המצב הבריאותי שלך לדעתך?
2. האם יש לך אבחנה של מחלה כלשהי?
3. האם המזון שאת/ה אוכל/צורך משפיע על הבריאות שלך לטובה או לרעה? הסביר/י, תן/י דוגמה

סיוע במזון – שאלות כלליות:

1. האם את/ה מקבל/ת סיוע במזון?
3. איזה סיוע את/ה מקבל/ת? (סל מזון, ארוחות, כרטיס נטען...)
4. מי נותן את הסיוע?
5. כמה זמן את/ה מקבל/ת או קיבלת סיוע? (האם בתקופה האחרונה כמו שנה-שנתיים אחרונות או שזו תקופה ממושכת? והאם בעבר היותר רחוק במשפחה שלך גם הייתה התמודדות דומה?) לכמה זמן הסיוע ימשך? (להבחין בין תקופת הקורונה לתקופות אחרות).
6. איך נוצר החיבור בינך לבין הגוף שנותן סיוע? (אתה פנית? פנו אליך? עו"ס? פרסום כלשהו? חברה? משפחה?...)
7. הרבה אנשים אומרים שהסיוע עוזר, אבל לא מספיק להם ולמשפחה שלהם. מה דעתך על זה? האם נוצר חשש שיהיה חסר למרות מה שקנית ומה שקיבלת? והאם אכן זה קרה בפועל (כלומר, האם קורה שאתם לא יכולים לקנות אוכל לפי הצורך שלכם)?

מעטפת סיוע:

1. האם חוץ מסיוע במזון קיבלת או שאת/ה מקבל הכוונה נוספת? למשל הדרכה לקניית מזון, מתכונים בהתאם, כלכלת בית וכו'. אם כן, איך היא תרמה לך? אם לא, מדוע?
2. האם לדעתך את/ה קבל את כל מה שמגיע לך? האם נפגשת עם אדם שסייע לך לממש זכויות כמו: הנחה בארנונה, הנחה בתשלומים לבית הספר? האם את/ה מקבל עזרה

כלשהי ממחלקת הרווחה העירונית? (במידה ולא – מדוע? אם כן – כמה זמן לקח לך עד שפנית? פרט)

סיוע במזון – סוגי סיוע שונים:

בית תבשיל / ארוחות:

1. מה את/ה מקבל בארוחה? (תיאור כללי) באיזו תדירות?
2. האם המזון טעים לך?
3. בריא לדעתך בשבילך?
4. האם משביע אותך? (מספיק לך?)
5. האם אתה ומשפחתך אוכלים את כל מה שאתם מקבלים? (אם לא – מדוע? האם בגלל מגבלה בריאותית?)
6. מה לדעתך טוב בסוג הסיוע הזה? (יתרונות הסיוע, נוחות, חסכון בזמן, חסכון כלכלי)
7. מה לדעתך פחות טוב בסוג הסיוע הזה?
8. האם היית משנה משהו באופן הסיוע?
(במידה ולא מקבל סיוע נוסף, נא לעבור לשאלות דעה כללית על הסיוע)

חבילות מזון (מוצרים יבשים, ללא פירות וירקות):

1. מה את/ה מקבל בחבילה? (תיאור כללי) באיזו תדירות? (גם פירות וירקות?)
2. האם המוצרים מתאימים לך? (אם לא, האם בגלל מגבלה בריאותית?)
3. המוצרים בריאים עבורך/ עבור כל משפחתך לדעתך?
4. האם מוצרי המזון בחבילה מספיקים לך? / ולמשפחתך? (כמות, זמן)
5. האם אתה ומשפחתך אוכלים את כל מה שבחבילה? (אם לא – מדוע?)
6. מה לדעתך טוב בסוג הסיוע הזה? (יתרונות הסיוע, נוחות, חסכון בזמן, חסכון כלכלי)
7. מה לדעתך לא טוב בסוג הסיוע הזה?
8. במידה ואתה מקבל את חבילת המזון לבית, מי מביא אותו? מתנדבים? חיילים? איך זה גורם לך להרגיש?
9. מה דעתך על אפשרות שחבילת המזון תכיל רק מזונות בריאים? (או יותר מזונות בריאים ופחות מזונות לא בריאים ממה שמביאים כרגע)

סיוע בפירות וירקות:

1. באיזו דרך את/ה מקבל את הירקות? (בוחר ממכלים? מקבל ארגז?..)
2. האם צורת הנתינה נעימה לך?
3. האם את/ה ובני ביתך בדרך כלל אוהבים את הירקות והפירות שאתם מקבלים?
4. לכמה זמן הפירות והירקות מספיקים?
5. האם הפירות והירקות מגיעים במצב טוב לדעתך?
6. האם בדרך כלל מסיימים אותם?

7. האם את/ה קונה פירות וירקות מעבר למה שאתה מקבל? אם כן, מדוע? אם לא, מה הסיבה לכך?

8. מה לדעתך טוב בסוג הסיוע הזה? (יתרונות הסיוע, נוחות, חסכון בזמן, חסכון כלכלי)

9. מה לדעתך לא טוב בסוג הסיוע הזה?

10. איך את חושבת שאנשים מרגישים כאשר הם ממקבלים את סוג הסיוע הזה?

כרטיס נטען:

1. למה הכרטיס משמש אותך?

2. האם אפשר לקנות איתו את כל המוצרים שאת/ה זקוק להם? למשך כמה זמן הם מספיקים?

3. אם התשובה היא לא- כיצד את/ה מתעדף/ת? לפי מה אתה מחליט מה כן לקנות ומה לא?

4. האם לדעתך את/ה בוחר במזון בריא?

5. מה לדעתך טוב בסוג הסיוע הזה? (יתרונות הסיוע, נוחות, חסכון בזמן, חסכון כלכלי)

6. מה לדעתך לא טוב בסוג הסיוע הזה?

7. איך את/ה מסתדר/ת בהגעה וחזרה מהסופר?

8. איך את חושבת שאנשים מרגישים כאשר הם מקבלים את סוג הסיוע הזה?

9. מה דעתך על אפשרות שבאמצעות הכרטיס ניתן יהיה לקנות רק אוכל בריא? כלומר,

שתהיה הגבלה על קניית מזון לא בריא (האם אתה חושב שכדאי שחלק מהתקציב של

הכרטיס יהיה רק לפירות וירקות?)

10. אם היו נותנים לך כרטיס בסכום מסוים, ואומרים לך שאם תקנה איתו מזון תוכל לקנות

ביותר כסף ממה שהוא שווה, זה יכול לגרום לך לקנות יותר מזון בריא?

המיזם: (לשאלו לאחר שאילת השאלות בפרק הכרטיס הנטען ובפרק פירות וירקות)

1. מה דעתך על הסיוע המשולב הזה?

2. האם היית בסדנה או בפגישת מיצוי זכויות כחלק מהשתייכות למיזם?

3. איך את חושבת שאנשים מרגישים כאשר הם ממקבלים את סוג הסיוע הזה?

4. האם הארוחות עוזרות לך כלכלית?

5. האם הארוחות עוזרות לך מבחינתך חסכון של זמן?

6. האם הארוחות עוזרות לך מבחינת נוחות?

7. האם יש דבר נוסף שבו הסיוע הזה עוזר לך?

דעה כללית לגבי הסיוע:

1. מה לדעתך הדרך הטובה ביותר לסייע במזון? מה לתת ואיך לתת? ומה הסיבה שבגללה

זו ההעדפה? ומה את/ה היית מעדיפה?

2. אם היית יכול לקבל כמות יותר גדולה של מזון בהשוואה למה שאתה יכול לרכוש

באמצעות הכרטיס, מה היית מעדיף? כרטיס או סל מזון? (למראיין – אם יעלה אפשר

לומר פי 2-3 יותר)

3. האם את/ה חושבת/ת שהאוכל שאתם מקבלים צריך להיות בריא יותר?

משפחות עם ילדים:

1. הזכרת שיש לך ילדים. האם הם מקבלים אוכל מחוץ לבית?
2. איזו הזנה (מוצרי מזון או ארוחות) הם מקבלים? איפה?
3. מה הם חושבים לגבי הארוחות? מה את/ה חושב/ת על כך?
4. האם הם אוכלים את האוכל שהם מקבלים? אוהבים אותו?
5. לדעתך האוכל בריא עבור הילדים שלך?
6. האם הסיוע עוזר לך? במה הוא עוזר? למשל: כלכלית, זמן, נוחות
7. מה היית משנה בסיוע לילדים?

תקופת הקורונה:

1. כיצד הביטחון התזונתי שלך/במשפחתך השתנה בתקופת הקורונה?
2. למי שיש ילדים - איך השפיעה תקופת הסגרים בהקשר הזה, כאשר הילדים לא קיבלו הזנה במסגרות?
3. האם הסיוע בתקופה זו השתנה? אם כן, כיצד? והאם סיוע זה ענה לצרכים שלכם?
4. מי נתן את הסיוע?
5. איך נותן הסיוע גרם לך להרגיש?

מדיניות:

1. מה הסיבה לדעתך שאנשים נמצאים בחוסר ביטחון תזונתי בישראל?
2. של מי האחריות לכך שלא יהיו אנשים שיזדקקו לסיוע במזון? מי צריך לטפל בנושא?
3. האם את חושבת שאחראיות המדינה לספק מזון בריא?
4. האם יש לך ציפייה או/וגם מהרשות המקומית לטיפול באי-ביטחון תזונתי? אם כן, מהי. הסבר, פרט
5. לאיזה אנשים לדעתך צריך לתת עזרה במזון?
6. האם יש אנשים שלדעתך צריכים עזרה במזון ולא מקבלים? (אם כן, מדוע?)
7. האם קיבלת הדרכה כלשהי בקשר לשיפור המצב של המזון בבית? (בישול, תכנון כספי, הכוונה תעסוקתית וכי) אם כן, מהי? באיזו מסגרת עשית אותה? האם היא תרמה? איך היא תרמה? האם צריך לתמוך במשפחות בדרך נוספת?
8. האם יש קשר בין איכות המזון שמקבלים לעתיד?

סיום:

1. האם יש שאלה נוספת שלא נשאלה ולדעתך חשוב שנדע את תשובתה?
2. מה המסר החשוב ביותר שתמצא שיעבור?

שיבא
תל אביב

מחלקת המחקר
מרכז המידע
לרשימת שאלות

**חשוב שהקול
שלך ישמע**

**מקבל סיוע במזון?
צריך סיוע במזון?
הדעה שלך חשובה לנו!**

אנו רוצים להקשיב למה שיש לך להגיד בנושא כדי
לגבש המלצות שיוגשו למקבלי ההחלטות בכנסת
לקידום תחום הביטחון התזונתי בישראל.

האם תהיה/תהיי מוכנה/לשתף אותנו בהעדפות שלך
ובצרכים שלך? זו הדרך היחידה שלנו להביא את רצון
הציבור לתהליך קבלות ההחלטות בכנסת ולכן כל
שיחה חשובה מאוד.

אנחנו לא אוססים פרטים מזהים או מידע אישי.

פרטים לצירת קשר: מארן אקוס כרמל 052-8489492